

**LATVIJAS UNIVERSITĀTES
PEDAGOĢIJAS UN PSIHOĢIJAS FAKULTĀTE**

**TĒMA: SPĒLES UN ROTAĻAS 3-4 GADUS VECU BĒRNU VALODAS
ATTĪSTĪBAS LĪDZEKLIS PIRMSSKOLĀ.**

DIPLOMDARBS

Autore: Janīna Ruska
STUDENTA apl.. Nr. SkPi040019
Darba vadītāja: prof.dr.paed. R. I.KAŅEPĒJA

ANOTĀCIJA

Darba tēma: Spēles un rotaļas 3-4 gadus vecu bērnu runas attīstības līdzeklis pirmsskolā.

Darba autore: Janīna Ruska

Darba vadītāja: Dr.paed., R. Kaņepēja

Darba saturs: 43 lapaspuses, 4 tabulas, 5 pielikumi, 37 literārie avoti.

Atslēgas vārdi: bērns, valoda, runas attīstība caur spēlēm, pirmsskola.

Pētījuma mērķis: Pilnveidot bērna valodu izmantojot spēles un rotaļas.

Darbam izvirzītā hipotēze: Bērna valoda pilnveidosies, ja izmantos spēles un rotaļas.

Pētījuma priekšmets: Spēles un rotaļas valodas pilnveidē.

Darba teorētiskā daļa balstās uz psihologu un pedagogu atziņām par bērna attīstību un par bērna runas attīstību, izmantojot rotaļas un spēles.

Praktiskā darba daļā:

- tika noskaidrots, kā izmainījās runas attīstība 3 – 4 gadus veciem bērniem, ja regulāri ikdienā tiek pielietotas rotaļas un spēles.
- Tika izstrādātas rekomendācijas un ieteikumi vecākiem un pirmsskolas skolotājiem bērnu runas attīstības veicināšanai.
- Tika apkopotas rotaļas un spēles.

Tas ļāva secināt, ka rotaļas un spēles sekmē pirmsskolas vecuma bērnu runas attīstību.

Pētījuma bāze: Rīgas pirmsskolas izglītības iestāde, 3 – 4 veci bērni.

ANOTATION

Title of the Paper: plays and games a means for language skill development for 3-4 years old children at preschool.

Author of the Paper: Janina Ruska

Scientific leader: prof., dr.paed. R. I. Kanepeja

Volume of the Paper: 43 pages, 4 tables, 5 annexes, 37 literary sources.

Key words: a child, language, language skill development through games, preschool.

Goal of the Paper: to develop a child's language by means of games and plays.

Subject of the Paper: games and plays in the language skill development process

Hypothesis brought forward for the present Paper: a child's language will be developed if games and plays are used in teaching process.

The theoretical part of the present Paper is based on cognitions expressed by psychologists and educators regarding child's development and development of a child's language skills through games and plays.

Practical part of the present Paper:

- It was stated how the level of language skill development changed for 3-4 years old children if games and plays were daily applied in training.
- There were drawn up recommendation and suggestions for parents and preschool teachers regarding facilitation of language skill development for a child.
- There were collected games and plays.

As a result, it was concluded that games and plays do facilitate the development of preschooler's language skills.

Basis of the present Study: Riga Preschool Educational Institution, 3-4 years old children.

Saturs

IEVADS	5
1.Runā un valoda	7.
1.1.Valoda – tās noteicošā loma cilvēka dzīvē.....	10.
1.2.Bērna valodas un runas attīstības posmi.....	14.
1.3.Valodas attīstības uzdevumi pirmsskolā.....	19.
2. Rotaļas un spēles svarīgs līdzeklis bērnu valodas attīstībā	25.
2.1.Rotaļu daudzveidība.....	27.
2.2 Spēļu un rotaļu izmantošana pedagoģiskajā procesā.....	28.
3.Spēles un rotaļas 3 – 4 gadus vecu bērnu valodas attīstības līdzeklis pirmsskolā	32.
3.1. Bērnu grupas raksturojums.....	32.
3.2. Pētījuma metožu apraksts.....	33.
3.3. Pētījums par spēļu ietekmi valodas pilnveidošanā.....	34.
Secinājumi.....	44.
Izmantotā literatūra.....	45.
Pielikumi.....	47.

IEVADS.

Valoda ir svarīgākais cilvēku sazināšanās līdzeklis. Bez valodas sazināšanās starp cilvēkiem nav iespējama, bet bez sazināšanās nevar būt sabiedrības un līdz ar to arī paša cilvēka. Bez valodas nevar būt arī domāšanas, tas ir, cilvēka izpratnes par īstenību un par sevi tajā.

Pēc valodas iespējams atšķirt vienu tautu no otras. Tauta var pastāvēt tikai tik ilgi, cik pastāv tās valoda. Tādēļ katras tautas uzdevums ir kopt un sargāt to. Mūsu valoda ir latviešu valoda, kas jau tik daudz cietusi, vēstures ratam maļot. Kā pasargāt to? Pirmkārt, mācot bērniem mūsu dzimto valodu tīru un skaidru.

Bērnu valodas attīstība sākas no piedzimšanas brīža. Ievērojamā valodniece V. Rūķe – Draviņa raksta: „Mūža pirmie četri gadi ir visnozīmīgākais posms cilvēka valodas attīstībā, jo tad izveidojas indivīda pirmā valoda un priekšstats par valodas sistēmu vispār. Tas ir vienreizējs un neatkārtojams process. Vēlākos gados, gan skolā, gan dzīvē, cilvēks var piemācīties klāt vēl kādu jaunu valodu, arī daudzas citas valodas, bet tad viņam jau pamatā ir izveidojusies VALODA – priekšstats par vienas kādas valodas uzbūvi, pieredze par skaņām un to veidošanu, par to, kā funkcionē, sazinoties ar apkārtni, runātais un dzirdētais vārds. Reizē ar bērna pirmo valodu attīstījušies un nostiprinājušies arī daudzi jēdzieni un uztvere par apkārtējo pasauli vispār.

Valoda ietver sevī, klausīties prasmi, rakstīšanu un lasītprasmi, kas ir savstarpēji saistītas, tomēr neattīstās vienlaicīgi.

Tomēr liela nozīme pirmsskolas bērna attīstībā ir ģimenei. Tādēļ bērna personības veidošanās, pašapliecināšanās iespējas un tās konkrētās izpausmes atkarīgas no ģimenes kā pašregulējošas sistēmas funkcionēšanas stabilitātes, no tajā valdošajiem psiholoģiskās pašregulācijas un pašapliecināšanās veidiem un tradīcijām.

Izzinot apkārtējo vidi, pasauli bērns apzinās sevi, savu lomu tajā. Izzina savu ķermeni, iespējas izpaust sevi darbībā. Pirmsskolas vecumā visi maņu orgāni. Uztverot lietas un parādības ar sajūtu orgāniem, rodas priekšstati par tām un rodas secinājumi, kas atspoguļojas bērna apziņā kā viens veselums to tipiskajām īpašībām. Augstākās jutekliskās izziņas formas ir uztvere un priekšstats. Agrāk sajustais dod priekšstatu par attiecīgo izzināmo objektu. Ņemot vērā, kādi analizatori pārsvarā piedalās izzināšanā, tad izdala redzes, dzirdes, kustību, telpas uztveres veidus. Uztveres tēli veidojas, vienlaicīgi iedarbojoties vairākiem analizatoriem (piemēram: zemene-krāsa, forma ar tausti virsma un balstoties uz pieredzi par garšu, varam teikt salda). Sarežģītāka ir laika

uztvere, jo laiku nevar redzēt, tas ir jāizjūt ar iekšējām sajūtām. Šajā vecumā laika sajūta maz attīstījusies. Labi attīstījusies orientēšanās telpā, kā arī tuvākajā apkārtnē.

Novērošana ir iepriekš nodomāts, mērķtiecīgi organizēta uztvere. Attīstoties uztverei, padziļinās izpratne. Novērošanā attīstās vērīgums. Novērošanu sekmē vajadzība pastāstīt otram par vēroto, tādēļ svarīga ir ieklausīšanās māksla. Ieklausīšanos parasti sekmē pasaku, stāstu klausīšanās. Krievu zinātnieks L. Vigotskis ir atzinis, ka valodai ir liela nozīme uztveres attīstības procesā. Ja uztveramais objekts ir piesaistījis bērna interesi, tad viņš patstāvīgi apraksta to ar runas palīdzību, bet ja nav piesaistījis uzmanību, tad tiek nosaukti tikai atsevišķi priekšmeti. Novērošana ir cieši saistīta atdarināšanu. Bērni savās rotaļās atdarina apkārtējā vidē redzēto un dzirdēto. Uztvere un novērošanas spēju attīstību sekmē tēlojošās nodarbības. Šeit bērni ieliek savu fantāziju un svarīgi ir ļaut bērnam sevi izteikt.

Novērojumi liecina, ka visi bērni valodu neapgūst vienādi ātri un vienādi pilnīgi. Tādēļ svarīgi noskaidrot, kā to vispilnvērtīgāk izdarīt mums pirmsskolas skolotājiem, vissvarīgākajā cilvēka attīstības periodā – pirmsskolas vecumā. Tā kā rotaļa ir pirmsskolas vecuma bērnu galvenais darbības veids, tas bija iemesls, kādēļ tika izvēlēta diplomdarba tēma „Spēles un rotaļas 3-4 gadus vecu bērnu valodas attīstības līdzeklis pirmsskolā”.

Mērķis: Teorētiski un praktiski izziņāt spēļu un rotaļu izmantošanas iespēja 3-4 gadus vecu bērnu valodas attīstībā.

Pētījuma objekts: Spēles un rotaļas

Pētījuma priekšmets: Spēles un rotaļas valodas pilnveidē.

Hipotēze: Bērna valoda pilnveidosies, ja izmantos spēles un rotaļas.

Uzdevumi: 1. Noskaidrot valodas attīstības līmeni pirmsskolā 3-4 gadus veciem bērniem.

2. Izstrādāt rekomendācijas un ieteikumus vecākiem, pirmsskolas skolotājiem bērnu valodas attīstības veicināšanā.

3. Apkopot spēles un rotaļas.

Pētījumu bāze: Rīgas PII iestāde, vienas grupas ietvaros

1. RUNA UN VALODA

Bērnu attīstības temps 3.-4. gadu vecumā nav tik straujš, kā iepriekšējā attīstības posmā. Gada laikā bērns pieņemas svarā par 1,3-1,6 kg, un augums kļūst garāks apmēram par 6-7 cm. Sasniedzot 4 gadu vecumu, bērna augums ir 100-102cm un svars 15,5-16 kg. Šajā vecumā notiek intensīvs skeleta pārkaulošanās process, tālāka nervu sistēmas attīstība. Intelektuālā pārpūlēšanās, iespaidu daudzums ātri nogurdina un uzbudina bērnus. Turpina intensīvi attīstīties galvas smadzeņu struktūra un funkcijas. Nervu šūnas, kas savieno puslodes nodrošina to darbību, kas dod jaunu etapu bērna intelektuālajā attīstībā. Meitenēm un zēniem smadzenes attīstās atšķirīgi: agrā kreisās puses dominante ļauj meitenēm agrāk apgūt valodu, bet zēniem agrā labās puses dominante attīsta kustību aktivitāti. Pieaug dažādu nosacījumu refleksu veidošanās, kas ir pamatā daudzveidīgu prasmju un iemaņu apguvei. Palielinās bērna aktivitāte, tā kļūst mērķtiecīgāka.[1.]

Ceturto dzīves gadu iezīmē divas kvalitatīvi jaunas līnijas: viena saistīta ar bērna personības veidošanos, otra ar apzinātas darbības veidošanos. Bērns jau ir spējīgs 15-20 minūtes veikt noteiktā secībā salīdzinoši sarežģītas darbības. Bērna darbības ilgums nav noteikts dažiem tās ir 5 minūtes, dažiem līdz pat 50 minūtēm.

Šajā vecumposmā vēl jo prožām bērns turpina augt, dažiem bērniem četru gadu vecumā izkrīt pirmie piena zobi. Turpinās skeleta pārkaulošanās, veicinot stabilu stāju, palielinās muskuļu masa, spēks, fiziskā izturība, stabilizējas elpošanas un asinsrites orgānu darbība. Kaulu attīstība skar seju, rokas un kājas. Augošais bērns ir lokans, tajā pašā laikā jūtīgs pret muskuļu izstiepšanu, bērnam ir mazākas aizsardzības spējas pret kaulu infekciju. Jo spēcīgāki muskuļi, jo vairāk nepieciešams kustēties un lielāka vajadzība pēc fiziskās aktivitātes.[24]

Pieaug spēja interesēties par apkārtējo vidi. Daudzi bērni meklē un atrod sev draugus ar kuriem spēlēties. Bērniem ir daudz jautājumu par visām iespējamām lietām.

Pārveidojas bērna uztvere, tā kļūst precīzāka, diferencētāka. Turpina attīstīties uzskatāmi tēlainā atmiņa. Atcerēšanās notiek bez iepriekšēja nodoma, galvenokārt rotaļas vai citas darbības procesā. Bērns spēj ne vien apvienot priekšmetus pēc ārējām īpašībām (formas, krāsas, lieluma), bet arī apgūt vispārpieņemtus priekšstatus par priekšmetu grupām (apģērbs, trauki, mēbeles).

Bērni ļoti aktīvi. Spilgti izpaužas emocionālais jūtīgums pret pieaugušo uzvedību: nostiprinās cieņa pret tiem, kuri pret viņiem uzmanīgi, taisnīgi, atsaucīgi. Bērni labprāt paklausa, cenšas izpildīt viņa lūgumus un uzdevumus, labprāt iesaistās pieaugušo darbā. [2.]

Krasi pieaug bērna zinātkāre, rodas interese par parādību cēloņiem. Vēloties saprast vērojamo parādību iemeslus, bērns bieži jautā pieaugušajiem: Kāpēc? Kādēļ? No kā?

Rotaļās, zīmēšanā, konstruēšanā bērni attēlo iedomātus priekšmetus un notikumus. Darbojas ar iepriekš izvirzītu mērķi, kaut arī, nenoturīgas uzmanības rezultātā, izvirzītais mērķis bieži izzūd, nesasniedzot gala rezultātu.

Rotaļas funkcijas nodrošina attīstību veselumā. Bērns rotaļājoties izzina sevi, pasauli un pauž savu attieksmi pret to. Rotaļas nozīme bērnu attīstībā tiek vērtēta ļoti augstu. Rotaļu kā bērna „patības” skolu raksturo vairāki psihologi un pedagogi.[3.]

Attīstās bērnu rotaļas, sarežģītākas kļūst sižeta rotaļas. Rotaļās apvienojas 2-3 bērni, tomēr viņu starpā vēl nav pietiekamas saskaņotības. Bērns izvēlas lomu, kas viņam patīk, nedomājot par sadarbību ar partneri. Rotaļas nav ilgstošas.

Notiek izmaiņas valodas attīstībā: paplašinās pasīvais vārdu krājums, tomēr aktīvais vārdu krājums vēl mazs. Runājot bērni lieto daudz vārdu bez zināmas secības. Parādās elementāri spriedumi par apkārtni, izteikti pietiekami izvērstos formulējumos. Bērni jau var saprast sarežģītākus daiļdarbus, emocionāli reaģē uz personāžu darbību un notikumiem. Pieaug uztveres spējas pret dažādiem mākslinieciskās formas, ritma elementiem, dzejas skanējumu. Tas izpaužas vēlmēs vairāk kārt klausīties dzejoļus, tautasdziesmas, pasakas, atkārtot tās, atdarinot pieaugušā intonāciju un kustības.

Viens no bērnu attīstības komponentiem ir kognitīvā, proti, izziņas spēju attīstība (uzmanība, iztēle, domāšana, atmiņa). Bērnu izziņas spēju attīstības īpatnības un iespējas atbilstoši vecumam jāņem vērā skolotājiem, veidojot pedagoģisko pieeju.

Uzmanība ir nepieciešama katra darba veikšanai. Tā ir cilvēka apziņas virzīšana un kontrolēšana uz lietām, parādībām, kuras dotajā brīdī liekas visnozīmīgākās. Uzmanība attīstās jau no pirmajiem dzīvības mēnešiem un attīstās atkarībā no bērna interesēm un vajadzībām paplašināt savu darbības loku. Pirmsskolas bērniem pamatā dominē netīšā uzmanība. Bērni iesaistās rotaļā tādēļ, ka ir aizraujošs ieinteresējošais moments, piemēram, koša rotaļlieta, jauna grāmata, klusumu pārtrauc mūzika u.t.t.. Tātad netīšā uzmanība rodas paša kairinātāja īpatnību ietekmē. Taču, lai veiktu mērķtiecīgu darbu, nepieciešama tīša uzmanība, tas ir, mērķtiecīga un bieži vien ilgstoša apziņas koncentrēšana uz darbības objektu. Šajā gadījumā galvenais ir bērna psihiskais stāvoklis (interese par priekšmetu, nepieciešamība to izzināt). Piemēram, salikt „puzli”. Sākumā ir interese par krāsainiem gabaliņiem, bet tad bērns izvirza mērķi to salikt un koncentrējas šim darbam,

izslēdzot apkārtējos iedarbības faktoros. Uzmanības īpašības: apjomu, noturīgumu, koncentrēšanos, sadalīšanu, pārslēgšanu visvairāk attīsta datorspeles, galda spēles, dažādi rotaļu uzdevumi.

Bērniem attīstās redzes asums, spēja atšķirt mazus priekšmetus. Bērna valodas attīstība padara šo procesu apzinātāku. Redzes un dzirdes, un citus analizatorus sekmē dažādi vingrinājumi, rotaļas un citi darbības veidi, kuros nepieciešams uzmanīgi klausīties, vērīgi apskatīt, aptaustīt u.c.. [4.]

Uztvertais bērna apziņā saglabājas kā uztveres tēli. Pēc novērojuma izbeigšanas tas neizgaist no atmiņas, bet saglabājas kā atmiņas tēli vai priekšstati, kuri ir pirmās zināšanas par apkārtējo pasauli un turpmākajā izziņas procesā tie pilnveidojas. [5.]

Atmiņa ir psihisks izziņas process, informācijas fiksācijas, glabāšanas pārstrādes un turpmākās atspoguļošanas process. Atmiņai cilvēka dzīvē ir ļoti svarīga loma, jo ar tās palīdzību tiek uzkrātas zināšanas un izlietas pēc vajadzības.

Kustību atmiņa palīdz apgūt dažādu darbību prasmes un iemaņas. Verbāli loģisko atmiņu palīdz pilnveidot dziesmu un dzejoļu mācīšanās.

Pirmsskolas vecuma bērniem izteikta arī emocionālā atmiņa, kuras reprodukcijas saturs ir agrāk pārdzīvotās situācijas. Iekļaujot rotaļu elementus un balstoties uz tēlaino atmiņu, izraisot pozitīvas emocijas, ir viens no nosacījumiem intelektuālajai attīstībai.

Bērna apziņā no jau agrāk iegūtajiem īstenības atspoguļojuma elementiem rodas jauni iedomu tēli.

Iztēle ļauj bērnam ielūkoties nākotnē, šajā vecumā raksturīga tīša reproduktīvā iztēle. Pirmsskolas vecumā iztēle balstās uz agrāk gūtajiem priekšstatiem. Tomēr šī pieredze nav tik liela un iztēles ainas un notikumu atveidošana saistās ar nereālām lietām. Šādu iztēli, kas nerespektē īstenību, sauc par fantāziju.

Pēc psihoanalītiķa Ē. Ēriksona izstrādātās attīstības periodizācijas 4-6 gadi ir klasiskais fantāziju vecums. Bērns šajā vecumā atrodas starp iniciatīvas un vainas sajūtu. Atkarībā no tā, kāda būs pieaugušo attieksme pret bērna fantāziju, bērns turpmākajā dzīvē fiksēsies vainas sajūtā vai būs gatavs radošām idejām.

Bērnu psihi traumē negatīvā fantāzija, kuru ietekmē šausmu stāsti, filmas. Bieži bērniem ir bail no tumsas. Šādas bailes rodas, ja bērnu biedē, tādējādi cenšoties panākt paklausību.

Domāšana attīstās saistībā ar iepriekšējiem procesiem.

Savā ikdienā bērns arvien vairāk iedziļinās lietu un parādību detaļās, cenšoties atšķirt būtisko no ne tik būtiska. Domāšana ir netieša un vispārināta īstenības izziņa.

Galvenie domāšanas procesi ir analīze, sintēze, grupēšana, vispārināšana, konkretizēšana un sistematizēšana. Domāšanas operācijas ir saistītas ar bērna reālo darbību. Viņš iegūmē galvenokārt lietu un parādību ārējās pazīmes un priekšmetus grupē pēc ārējām pazīmēm.

Pirmsskolas vecuma bērniem, kā atzinis Šveices psihologs Ž. Piažē, dominē uzskatāmi tēlainā domāšana. Viņiem svarīgs nosacījums ir tieši parādību uztveres process. Jāļauj domāt par lietām un parādībām tos neredzot, balstoties uz gūtajiem priekšstatiem uzskatāmi darbīgajā un tēlainajā domāšanā. Domājot bērni izzina sevi, apkārtējo pasauli, lietu un parādību īpašības, bet vai zināšanas ir pareizas, vislabāk to pārbaudīt praktiskajā darbībā. Ar domāšanu atrisina praktiskus un teorētiskus uzdevumus.[5.]

Šajā vecumā attīstās verbāli loģiskās domāšanas sākumi-darbības saistās ar vārdiem. Domāšanas procesu ietekmē egocentrisma saglabāšanās. Bērni darbojoties sarunājas balsī paši ar sevi, nenododot informāciju citiem. Stāstot notikumu sāk stāstīt nevis no sākuma, bet no vidus. Šim vecumam raksturīga domāšana ir dzīvu būtņu (visbiežāk cilvēku) raksturīgo īpašību piedēvēšana nedzīviem priekšmetiem,

Domāšanas attīstības rādītājs ir bērna valodas attīstība. [6.].

1.1.Valoda- tās noteicošā loma cilvēka dzīvē.

Lai saprastu un novērtētu, cik svarīgi ir pievērst uzmanību bērnu valodas attīstībai, svarīgi ir apzināties valodas nozīmi cilvēka dzīvē.

Vārdu uzbūves un saskaņošanas likumus un noteikumus, un pašu vārdu kopumu sauc par valodu.

Uz jautājumu, kas ir valoda, atbildēt ir ļoti grūti. Valoda jeb runas spējas piemīt tikai cilvēkam, tā atšķir cilvēku no dzīvnieka. Dzīvnieki ar skaņām gan izsaka savus iekšējos stāvokļus (piemētam, agresīvu uzbudinātību, apmierinātību un tt.), bet nekad ar tām neapzīmē priekšmetus, netver pasauli simboliskā veidā, kā to dara cilvēks[14;548]. Tikai cilvēks ir apveltīts ar apzinīgu artikulētu valodu. Ir zināmi gadījumi, kad mazs bērns, kas vēl nav iemācījies runāt, tiek izaudzināts vilku barā un nedzird valodu. Runas orgāni viņam gan izveidojas, bet runas spējas gan neattīstās. Tas nozīmē, ka cilvēks saskarsmē ar citiem cilvēkiem, sabiedrībā var iemācīties runāt.

Tātad valoda ir cilvēka raksturīga pazīme un tiek pārmantota no paaudzes paaudzē. Valoda ir ļoti sarežģīta un daudzpusīga parādība.

19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā zinātnieks Ferdinand de Sosīrs pievērsa uzmanību valodas divējādaī dabai. Viņš izšķir valodu (lange) no runas (parole). Piemēram, jēdziens „, galds „, vispārīgā formā pieder pie valodas, bet dēlīša nosaukšana par galdu ir runas fakts. Valodai ir noturīga, sistemātiska iedaba, bet runai piemīt nejaušības un daudzveidīgums [14;552].

Tabula 1.1. Valodas pretstatījums runai. [36,553]

Valoda ir:	Runa ir:
sociāla, to saprot visi sabiedrības locekļi	Individuāla, tā izpaužas konkrētā izteikumā
Iespējama, virtuāla, potenciāla	Akruāla, lietota noteiktā situācijā
Abstrakta, vispārinoša	Konkrēta, noteiktu situāciju raksturojoša
Sinhrona	Dihrona
Sistēma	Sistēmas realizācija
Radoša	Jau radīto struktūru pielietošana
Vispārēja norma	Individuāls izteiksmes līdzeklis

Valoda raksturo tautu, nāciju, atšķir vienu tautu no otras. Valodai ir liela sabiedriska nozīme kā sazināšanās līdzeklim, citu cilvēku ietekmēšanas līdzeklim un kultūras veidošanas, apgūšanas un izplatīšanas līdzeklim. Bet valodai ir milzīga loma arī atsevišķa cilvēka domāšanas procesu attīstībā. Pirmkārt, tā ir izziņas līdzeklis. Cilvēkam ir divlīmeņa pasaules atspoguļošanas sistēma – jutekliskā un netiešā jeb pastarpinātā. Jutekliskā atspoguļošana ļauj izzināt tos priekšmetus un parādības, kuri katrā konkrētajā momentā iedarbojas uz mūsu maņu orgāniem. Atspoguļot pasauli vispārinātā un netiešā veidā, cilvēks spēj domāšanas procesā, tajā vispārināts pasaules atspoguļojums ir nevis konkrēta priekšmeta atspoguļojums, bet gan priekšmetu grupas īpašību vispārināts atspoguļojums. Vispārināšanas funkcija iespējama ar jutekliskās izziņas un, galvenais runas palīdzību. Vārds runā vispārina priekšmetu grupas pašas būtiskākās īpašības. Līdz ar runas

rašanos, cilvēkam radās iespēja atspoguļot pasauli, kas dotā momentā nedarbojas uz viņa maņu orgāniem, tas ir netieši [15;96]. Šī valodas kā izziņas līdzekļa funkcija noved pie nākamās funkcijas – domāšanas, jo pēc A. Vorobjova „ domāšana ir psihisks izziņas process, kurā runas palīdzību notiek vispārināta un netieša atspoguļošana”[15;97].

Domas izsaka ar valodu, un pati domāšana notiek ar valodas palīdzību. Ar valodas palīdzību tiek veidotas mūsu domas. Ļ. Vigotskis savā darbā „ Domāšana un runa „ saka: „Vārds bez nozīmes ir nevis vārds, bet tukša skaņa. Vārds, kas zaudējis nozīmi, vairs neattiecas uz runas valstību. ... Ko ietver vārda nozīme? Runu vai domāšanu ? Tā vienlaikus ir gan runa, gan domāšana – tā ir vārdiskās domāšanas vienība.”[16;15] Tātad domas cilvēks veido ar vārdu palīdzību. Tā kā vārdam ir nozīme, t.i., vārds vispārina apkārtējās pasaules priekšmetus un parādības pēc to būtiskajām pazīmēm, tas kļūst par jēdzienu. Sastatot vārdos ietvertos jēdzienus visdažādākajās attiecībās , cilvēks darina spriedumus un slēdzienus.

Domāšana pēc sava rakstura ir sociāla parādība, jo cilvēki izmanto dažādus likumus un jēdzienus, kas jau iepriekš atklāti cilvēces praksē. Šīs zināšanas no paaudzes paaudzē tiek nodotas ar valodas palīdzību.

Valoda ir arī cilvēka apziņas izpausmes līdzeklis. Apziņa ir cilvēka spēja ideāli atspoguļot īstenību[17;54]. Tās rašanās un attīstība saistās ne vien ar bioloģisko, bet galvenokārt ar sociāli vēsturisko faktoru. Apziņa eksistē kā zināšanas, kas radušās izziņas procesā, emocijas un gribas procesi. Tā ir vērsta ne vien uz ārpusi, bet ietver arī seviis pazīšanu, attieksmi pret sevi. Valoda kļūst par mūsu apziņas parādību izpausmes līdzekli.

Cilvēks ir sabiedriska būtne. Viņš nespēj dzīvot tikai savā domu, jūtu, emociju pasaulē. Tādēļ te jāpiemin valodas kā sazināšanās līdzekļa funkcija. Šo funkciju parasti min kā pirmo, kad runā par valodas nozīmi. Ar valodas palīdzību mēs sazināties, izsakām savas domas, dalāmies pieredzē, jautājam. Mēs katrs vēlamies uz klausīt un kļūt uz klausītam. Ar valodas palīdzību zināšanas, informācija tiek nodota nākamajām paaudzēm. Ar valodas palīdzību iespējama sadarbību un sabiedrības pastāvēšana.

Turpinot tēmu par valodu kā sazināšanās līdzekli, tomēr atsevišķi jāizceļ tāda valodas funkcija kā ietekmēšanas līdzeklis. Ar valodas palīdzību var spēcīgi ietekmēt cilvēka prātu, jūtas, gribu, kad runātājs cenšas virzīt klausītāju vai lasītāju domas uz noteiktu mērķi. Spēcīgas emocijas mūsos izraisa arī dzejnieku un rakstnieku darbi vai vārdi, kas nāk no aktiera mutes kādā izrādē vai filmās. Katrs autors kaut ko centies ar savu darbu mums pateikt, kas mūs vairāk vai mazāk

aizkustina. Arī pedagoga pamatlīdzeklis ir valoda, lai viņš mācītu jebkuru mācību priekšmetu, lai nodarbotos ar skolēnu audzināšanu. Tāpat arī ikdienas saskarsmē ar līdzcilvēkiem jādomā ko runā, jo labs var cilvēku pacelt, bet ļauns iznīcināt. Ne velti latviešu tautas sakāmvārds vēsta: „Asa mēle griež vairāk nekā nazis.”.

Kā nākamā valodas funkcija jāmin valoda kā kultūras veidošanas, apgūšanas un izplatīšanas līdzeklis.

Valoda ir katras kultūras pamatelements. Kas atsakās no savas valodas, tas atsakās no savas kultūras. Zaudējot valodu, zūd arī tautas kultūra, mirst pati tauta. Tautas gara bagātības – daiļliteratūra, zinātniskie sasniegumi izpaužas valodā. Ar šiem sasniegumiem katra tauta var celt sevi citu tautu acīs. Tātad valoda ir viena no svarīgākajām tautas un nācijas pazīmēm. Frīdrihs Johans Jānis ir teicis:

„ Valoda ir tautības dvēseles atklājums. Ar savas valodas bojā iešanu pazūd arī tautas. Katra tauta godā sevi savā tēvu valodā, tautas valodas apcirknī ir viņas izglītības vēsture, te parādās viņas individuālās vērtības, garīgās un ētiskās īpatnības. Tauta, kas aizmirst savu tēvu valodu, zaudē savu balsstiesību cilvēcē un padota mēmā lomā uz tautu skatuves. Ja arī tā saprastu visas pasaules valodas, tā vairs nav tauta, tas ir bars.”[18;101].

Valoda veidojas mijiedarbībā ar ļoti dažādiem tautas dzīves nosacījumiem – klimatiskajiem, vēsturiskajiem, psiholoģiskajiem utt. Katrai tautai šo nosacījumu savirknējums ir vienreizējs, kas atstāj ietekmi arī uz valodas savdabību. Tāpēc dabiskajās valodās ir ne mazums tādu vārdu un izteicienu, kuri, pārtulkoti citās valodās, zaudē savu nacionālo kolorītu, tātad daļēji arī jēgu.[18;102]

Tātad valoda ir tautas vērtīgākā bagātība, tautas garīgās kultūras vērtību izpausmes, veidošanas un saglabāšanas līdzeklis.

Tādēļ zinot savas tautas un tās valodas vēsturi un novērtējot tās vietu tagadnē, kļūst pilnīgi skaidrs, cik svarīgi ir mācīt bērnam savu dzimto valodu – tīru un skaidru, jo „tautas dēliem pienākas mantojumu no sentēvu laikiem cienā godā turēt, visvairāk garīgo mantojumu”[19;337].

Valoda ir vēsturiski, kulturāli izveidota zīmju sistēma, kas kalpo kā saskarsmes līdzeklis[20;150]. Savukārt runa ir vēsturiski izveidojusies cilvēku saziņas forma ar valodas starpniecību. Valodas un runas atšķirība, nozīmē un vēsture plašāk jau tika aplūkotas. Runājot par bērna attīstību tiek lietoti abi šie jēdzieni.

Kā jau iepriekš tika minēts, bērna attīstība jāaplūko kopveselumā. Valodas attīstība ir viens no svarīgākajiem faktoriem bērna attīstībā. Tātad, valodas attīstīšana ir viens no galvenajiem pirmsskolas skolotāja uzdevumiem, kas veicama darbā ar pirmsskolas vecuma bērniem. Pirmsskolas skolotājam ir jāņem vērā, ka valoda ir instruments, kas nosaka bērna psihes attīstību. Attīstot bērna valodu, vienlaikus tiek veicināta viņa intelekta un augstāko emociju attīstība, gatavota augsne sekmīgam mācību darbam skolā.

Runas pamatvienība ir vārds, kas pilda vairākas funkcijas. Pirmkārt vārds nosauc priekšmetu, norāda uz to, izsauc apziņā tā tēlu. Vārds dod iespēju analizēt priekšmetus, ieraudzīt to būtiskās pazīmes, iekļaut tos tajā vai citā priekšmetu grupā, tādējādi kļūstot par vispārināšanas līdzekli.

Runas galvenā funkcija ir nodot informāciju. Runai ir divi procesi – ekspresija un impresija. Runas ekspresija ir domas ietērpšana valodā un tās novadīšana līdz sarunu biedram. Impresija – saņemtās informācijas uztvere, tās analīze.

Otra runas funkcija ir iespēja uzkrāt, saglabāt un, protams, nodot informāciju no cilvēka uz cilvēku, no paaudzes uz paaudzi.

1.2. Bērna runas un valodas attīstības

Bērna runas attīstība ir dzimtās valodas apguves process, kurā bērns apgūst prasmes izmantot valodu kā apkārtējās pasaules izziņas līdzekli, tas ir cilvēces uzkrātās pieredzes apguves process, kurā valoda kļūst par sevis iepazīšanas un pašregulācijas līdzekli, cilvēku saskarsmes un mijiedarbības līdzekli[21;255-256].

A. Ļubļinska uzsver, ka, lai bērna runa veiksmīgi attīstītos, nepieciešams:

- noteiktu skaņu izdalīšana no veselā;
- katra skaņu kompleksa sīka fonemātiskā analīze;
- nosauktā vārda attiecināšana uz noteiktu priekšmetu;
- radniecisku priekšmetu, parādību, pazīmju, attiecību vispārināšana un apzīmēšana ar vienu un to pašu noteiktu vārdu;
- ar noteiktiem gramatiskiem sakariem apvienotu vārdu grupas uztvere;

- artikulācijas mehānisma apguve;
- māka katrā atsevišķā gadījumā izvēlēties vajadzīgos vārdus, izteikt savas domas citiem cilvēkiem saprotamos teikumos[21;256-257].

Valodas apguvē ir divi ceļi: bērna ikdienišķajā, dabiskajā saskarsmē ar apkārtējiem pieaugušajiem un vecāku, pedagogu īpaši organizētā mācību procesā, un tā ir atkarīga no:

- pilnvērtīgas valodas vides;
- pietiekošas runas prakses;
- audzināšanas un mācībām;
- bērna psihofiziskās veselības[21]

I.Elnebija raksta, ka bērna valodas attīstība sākas jau pirms piedzimšanas, bet

Valodas pamati izveidojas jau līdz triju gadu vecumam. Viņa uzskata, ka bērna valodas attīstību ietekmē:

- bērna tiešānās pēc kontakta;
- pieaugušā vēlēšanās atbildēt uz bērna kontakta vēlmi;
- fakts, ka bērna sajūtas funkcionē (dzirde, redze, emocijas, kustību aktivitāte);
- atmiņas no tā laika, kad auglis atradās mātes organismā;
- tuvs kontakts ar vienu pieaugušo[22;27-28].

Ž. Piažē uzskata, ka bērna runa ir egocentriska. Egocentriskā runa ir viens no bērna egocentrisma izpausmes veidiem. Bērns atkārto skaņas un vārdus vienīgi runāšanas prieka pēc, bērns, sarunājoties ar sevi, it kā skaļi domā, bērna runa orientēta uz citu personu bez vēlēšanās saņemt atbildi.

I. Elnebija uzskata, ka runāšana un valodas saprašana ir saistīta ar saprātu, un šīs divas sfēras lielā mērā atkarīgas no sākotnējās intīmās saskarsmes ar vecākiem. Emocionālais klimats, kurā bērns dzīvo, ir noteicošais faktors viņa valodas attīstībā. Ņemot to vērā, svarīgi:

- sarunāties ar bērnu visu laiku,
- lasīt stāstiņus, kas piemēroti bērna vecumam. Maziem bērniem jābūt grāmatām ar zīmējumiem, lai viņi redzētu un saprastu.

- lai vingrinātu muskuļus, kas atrodas mēlē, mutē un lūpās, spēlēt spēles, kurās bērns zīž, laiza, taisa grimases, pūš, piemēram, papīra salvešu pūšana vai arī pūšana vienam pret otru, dažādu grimšu atdarināšana, burbuļu un balonu pūšana.

Savukārt D. Lieģeniece savā grāmatā „Kopveseluma pieeja valodas apguvē” piemin Ž. Piažē „Septiņus galvenos ceļus bērna valodas attīstībā”. Tie ir:

- uzklausī bērnu;
- dod bērnam kaut ko reālu, par ko runāt;
- iedrošini bērnu un iesaisti viņu dialogā;
- lieto tādus jautājumus, kas rosina bērnu atbildēt vairāk nekā ar vienu vārdu;
- veicini bērna klausīšanās iemaņas;
- nepieciešamības gadījumā izmanto profesionālu palīdzību, piesaisti logopēdu;
- iepazīsties ar programmām un jaunāko zinātnē, lai pilnvērtīgāk attīstītu bērna

runu[23;35].

Runas attīstībā ir izdalīti vairāki posmi, un katrā no tiem tiek apgūts kaut kas jauns. Katrs iepriekšējais posms ir svarīgs tālākā bērna attīstībā.

Bērna valodas attīstībā zinātnieki izdala vairākus posmus[23;33]:

Sagatavošanas posms (līdz 1 g. vecumam);

Sagatavošanas posmā bērns sāk reaģēt uz runātāja balsi, vēlāk uz balss intonāciju (šūpuļdziesmu klausoties). 2 – 3 mēnešu vecumā bērns dūdo, lalina, gagina. Dūdojot veidojas nenosakāmi artikulēto skaņu salikumi – agu, ugu, mja.

No 5 mēnešiem bērns dzird skaņas, redz runātāja lūpu artikulācijas kustības un mēģina skaņas atdarināt. Ap 6 – 7 mēnešiem atdarina atsevišķas zilbes. Zilbes kļūst par pirmajiem netīšajiem vārdiem. Pirmā dzīves gada beigās bērns saprot dažādus vārdus un cenšas izpilda mutiskus aicinājumus. Gada vecumā viņš pasaka vārdus, izsakot vēlmes.

Biežā saskarsme ar bērnu jau kopš viņa pirmajiem dzīves mēnešiem pieradina viņu ieklausīties pieaugušā cilvēka balsī. Pieaugušie, nodarbojoties ar bērnu, attīsta viņam dažādas iemaņas. Agra bērna kustību attīstība ietekmē arī sociālo un intelektuālo attīstību turpmākajos gados. No 5..6 līdz 9..10 mēnešu vecumam bērna runas attīstībai ir divas ievirzes:

sāk veidoties pieaugušā runas izpratne,

tālāk attīstās aktīvās runas iemaņas veidošanās stadija.

Ir svarīgi uzsvērt, ka bērnam nepieciešams pietiekams kontakts ar pieaugušo. Ja tas ir nepietiekams, viņam jau pirmajā dzīves gadā vērojama jūtu nabadzība, atpaliek runas attīstība, viņa aktivitāte ir niecīga un viņš neizjūt vajadzību pēc kontakta ar pieaugušajiem.

Pirmajā dzīves gadā sagatavošanās aktīvajai runai notiek noteiktā secībā: redzes, dzirdes koncentrācija, skaņu uztveršana, valodas izpratne, dūdošana, lalināšana, pirmais vārds.

Valodas sākotnējā apguve (no 1-3. g. v.);

Bērns daudz un labprāt atkārtoti saklausītus vārdus, bet jauc skaņas vietām, izlaiž tos un izkropļo izrunu. Bieži izrunu pavada mīmika un žesti. Strauji pieaug vārdu krājums: 1,6 gados runā ietilpst 15 – 20 vārdi, ap 2 gadiem – apmēram 200 – 300, bet ap 3 gadiem – līdz pat 1000 vārdiem. Bērns sāk apgūt personas vietniekvārdus un apstākļa vārdus – mazāk, ātrāk, vairāk, lietot prievārdu uz, saikļus un, bet un citus. Bērna saskaņo lietvārdu ar īpašības vārdu un sāk lietot divdabjus. Zilbes tiek jauktas vienīgi svešākos vārdos. Grūtības rada skaņas č, š, ž, dz un dž.

Valodas uzdevumi šajā periodā ir:

- attīstīt pieaugušā runas izpratni;
- veicināt runas atdarināšanas spēju attīstību;
- uzkrāt vārdu krājumu;
- pilnveidot valodu kā sazināšanās līdzekli.

Tā kā valodas attīstība šajā posmā notiek pieaugušo runas atdarināšanas

imitācijas ceļā, tādēļ arī ar bērnu šajā vecuma posmā pēc iespējas vairāk jāsarunājas par apkārtējām lietām, parādībām, jāstāsta pasakas, jādzied dziesmiņas, turklāt ar bērnu jārunā lēni, skaidri, pareizi. Sazināšanās procesā iesaistās gan verbālie, gan neverbālie līdzekļi. Bērna aktīvais vāru krājums pieaug un mainās pamazām, turklāt – noteiktā secībā. Reizē ar valodas attīstību veidojas arī jēdzieniskā domāšana. Šajā posmā parādās interese par rakstīto vārdu [21; 43].

Noslēdzoties agrās bērnības periodam, runa ir kļuvusi par bērna uzvedības regulētāju. Bērnam jau ir tāds vārdu krājums, kas ļauj viņam brīvi sarunāties par visiem apkārtņē esošajiem priekšmetiem un parādībām, daudz stāstīt un fantazēt.

Tabula 1.2. Saistītās runas attīstības vecumposmu normatīvi [30] O. Belobrikina

3-4 gadi	4-5 gadi	5-6 gadi	6-7 gadi
Sniedz vienkāršas atbildes uz jautājumiem, vērojot priekšmetus, attēlus, ilustrācijas. Atkārti pēc pieaugušā parauga stāstu, kas sastāv no 3-4 teikumiem, par rotaļlietu vai attēlu. Piedalās pazīstamu pasaku fragmentu dramaturģijā.	Atstāsta pazīstamus, no jauna izlasītus īsus stāstus, pasakas. Veido īsus stāstus par priekšmetu, sižeta attēliem. Pilnveidojas dialogiskā runa. Piedalās sarunā: uzdod pareizas formas un satura jautājumus, atbild uz jautājumiem.	Pilnveid ojas dialogs, monologs. Uztur brīvu sarunu, atbild uz jautājumiem un uzdod tos. Attīstās prasme atstāstīt īsus literārus darbus bez pieaugušā palīdzības. Prot pastāvīgi stāstīt par priekšmetu, attēlu, attēlu sēriju, pēc parauga, pēc pieredzes. Izdomā radošus stāstiņus.	Pilnveid ojas dialogiskā un monoloģiskā runa. Nostiprinās prasme uzdot jautājumus un atbildēt uz tiem. Veidojas runas saskarsmes kultūra. Bērns patstāvīgi, izteiksmīgi atstāsta literāru tekstu saturu. Pilnveidojas prasmes stāstīt par priekšmetu, attēlu, attēlu sēriju, pēc plāna, pēc parauga, pēc pieredzes. Izdomā radošus stāstiņus un pasakas.

Pirmskolas posms (3-7 g. v.);

Pirmskolas vecumposma sākumposmā vērojama skaņu nepareiza izruna lielākajai bērnu daļai. Tiek novērotas šņāceņu, sonoro skaņu r un l, retāk – mīkstinājuma defekti. Aizvien vairāk attīstās dzirdes uzmanība, atmiņa un dzirdes kontrole, kā arī fonētiski fonemātiskā dzirde. Papildinās vārdu krājums, paplašinās noteikumi. Fonētiski fonemātiskā uztvere pakāpeniski uzlabojas: sākumā bērns diferencē patskaņus un līdzskaņus, tad – cietos, mīkstos līdzskaņus, beidzot sonoros, šņāceņus un svelpeņus.

Lai cik atšķirīgas ir pasaules valodas, ko bērni mācās kā savu pirmo „dzimto valodu”, viņu pirmās valodas apguve visumā notiek pēc vienām un tām pašām likumsakarībām: attīstība norit palēnam, pakāpeniski, zināmā noteiktā secībā. Tomēr katrai valodai ir citāds skaņu sastāvs un ir savādāka vārdu un teikumu struktūra. Šīs atšķirības atspoguļojas bērna valodas apguves procesā. [24;11] Četru, vēlākais – piecu gadu vecumā bērns jau runā tekoši, skaidri, ar garām un diezgan sarežģītām teikumu kopām.

Bieži vien tad arī parādās pirmie patstāvīgie mēģinājumi izteikt savu domu rakstītā veidā. Pedagogi un psihologi uzsver, ka runa savā attīstībā veic vairākus posmus. Svarīgākais priekšnoteikums sekmīgai runas un valodas apguvei ir emocionālā gaisotne – pozitīva saskarsme ar pieaugušo un citiem bērniem, pieaugušā vēlme kontaktēties ar bērnu. No tā, kā pieaugušais atbildēs uz bērna jautājumiem, ir atkarīga bērna vēlēšanās vai nevēlēšanās izzināt pasauli. Tādēļ jebkurā vecumā, it īpaši – pirmsskolā, bērna valoda ir jāpilnveido, izmantojot runāšanu, stāstīšanu, klausīšanos, atbildēšanu uz jautājumiem, jautāšanu, spēles valodas attīstīšanai. [21;45].

Ievērojot pirmsskolas vecuma bērnu runas un valodas attīstības īpatnības, skolotājam jāveido atbilstošs mācību process, izvēloties atbilstošākas un efektīvākas mācību metodes.

1.3. Valodas attīstības uzdevumi pirmsskolā.

Būtiska nozīme bērnu valodas attīstībā ir videi, kurā bērns aug un attīstās, vērojot, atdarinot un vērtējot paraugus, līdzdarbojoties, mācoties. Ar vārdu vide jāsaprot gan lietu vide, gan sabiedriskā vide. Šai videi jābūt attīstošai, lai „bērns varētu būt pārveidotājs, pilnveidotājs, radītājs”, jo bērnam jāļauj apgūt jēdzienu un principu izpratni ar personīgo atklājumu starpniecību, ļaujot mācīties pēc iespējas atbilstoši savam tempam. Svarīgs priekšnoteikums bērnu runas attīstīšanai ir pieaugušā valodas paraugs nepārtrauktā saskarsmē ar bērnu. V. Kalniņa uzskata, ka pedagogam savai runai jāizvirza vairākas prasības:

1. Skaidri un saprotami jāizrunā visas dzimtās valodas skaņas, arī vārdu galotnēs, frāzes nobeigumos.

2. Pedagogam jāpieturas pie literārās valodas normām.

3. Valodai jābūt izteiksmīgai. Audzinātājam ar savu balsi jāprot attēlot dažādus jūtu stāvokļus: prieku, sajūsmu, izbrīnu, bēdas, dusmas.

4. Audzinātājam ir jāseko savas runas tempam. Steidzīga, ātra runa ir tikpat nepieļaujama kā neskaidra skaņu izruna.

5. Audzinātājam ir jāseko savas balss skaļumam.

Tā kā pirmsskolas vecuma bērnu galvenais darbības veids ir rotaļa, tad arī tā ir jāaplūko kā valodas attīstīšanas līdzeklis. Rotaļas prieks ir pats būtiskākais bērnu attīstības virzītājs. Rotaļa var kalpot kā mācīšanas metode, kā organizācijas forma, kā diagnostikas un korekcijas līdzeklis. [25;25] Rotaļā tiek apgūti jauni vārdi, veidojas pirmie teikumi, stāstījums, pilnveidojas bērnu spējas runāt dzimtajā valodā. R. Kaņepēja uzsver:

„Galvenais bērnu runas attīstīšanā ir viņu aktīvā darbība, kas saistīta ar apkārtējās pasaules izzināšanu un iepazīšanos ar daiļliteratūru. Spilgti un skaidri priekšstati, kurus bērni gūst, iepazīstoties ar priekšmetiem, sabiedrisko dzīvi, dabu kā arī saskarsmē ar pieaugušajiem un vienaudžiem, sekmē runas aktivitāti, kas ir runas attīstības pamatā. Tādēļ runas attīstīšanā jābalstās uz priekšstatiem, kurus bērni ir guvuši, iepazīstoties ar apkārtni un sabiedriskās dzīves norisēm, dabu, daiļliteratūru, kā arī darbā un rotaļās.” [25;54].

Visus šos grūtos uzdevumus bērns veic ne vienlaicīgi un ne vienlīdz veiksmīgi. Kā jau iepriekš tika minēts, valodas apgūvē ir divi ceļi: bērna ikdienišķajā, dabiskajā saskarsmē ar apkārtējiem pieaugušajiem un vecāku un pedagogu īpaši organizētas apmācības procesā. No šādas dabiskas un speciālas apmācības satura, rakstura un metodēm ir atkarīga bērna runas attīstība katrā bērna dzīves periodā.

Kā raksta R. Kaņepēja, runas pilnvērtīgu attīstību veicina runas vide. Dabiska runas vide ir visa ar runu saistītā bērna apkārtējā pasaule. Runas vidi, kuru īpaši ainas attīstīšanas nolūkā organizē pieaugušie, izglītības iestādes apstākļos pirmsskolas skolotājs veido mākslīgi. Galvenais veids mākslīgās runas vides radīšanā ir runas attīstīšanas rotaļnodarbība, īpaši plānotas individuālas sarunas, kopēja valodas rotaļa utt. Tās visas ir organizētās runas situācijas ar konkrēti izvirzītu uzdevumu arī ārpus nodarbību laikā.

Runas attīstīšanas darbs veicams piecos virzienos.

- skaņas izrunas kultūras veidošana,
- vārdu krājuma paplašināšana un aktivizēšana,
- gramatiski pareizas runas veidošana,
- stāstīt mācīšana,
- sagatavošanās lasīšanai.

Katrā virzienā jāparedz konkrēts uzdevums, kas atkarīgs no attiecīgās grupas bērnu runas attīstības īpatnībām un programmas runas attīstīšanā.

Runas situācijas tiek veidotas, balstoties uz rotaļu vingrinājumiem un rotaļām. Rotaļnodarbībām jānorit emocionālā pacēlumā, veicinot augstu bērnu runas aktivitāti. Aktīva darbošanās ir tā bērna darbības fāze, kurā bērni visagrāk apgūst un izprot vidi.[25;55]

Runas rotaļnodarbībās jāveic darbs ar visu bērnu grupu, ar bērnu apakšgrupu un individuālais darbs, izmantojot dažādas metodes un paņēmienus.

Bērna runas attīstīšanā pirmsskolas izglītības iestādēs noteicošā loma ir pedagoga personībai un meistarībai. Līdz ar to, kā uzsver R. Kaņepēja, izvirzās vairākas pamatprasības, kas jāievēro: pedagogam vienmēr jāprot ar bērnu aprunāties, jāstimulē uzdot jautājumus, jācenšas uz tiem atbildēt, jāizvēlas metodes, kas nodrošina katra bērna runas aktivitāti rotaļnodarbībās un ārpus nodarbību laikā, jāredz katra bērna izaugsme, jāstimulē tā ar pozitīvu emocionālu saskarsmi.[25;56].

Kā jau tika minēts runas attīstības darbs veicams vairākos virzienos, un tie ir:

Skaņu izrunas kultūras veidošana

Runas kultūra sevī ietver pareizu, saturam atbilstošu visu valodas līdzekļu izmantošanu. Tā ietver izrunas kvalitāti, raksturojošos elementus (skaņu izruna, dikcija utt.), kā arī izteiksmīgas runas elementus (intonāciju, tempu, balss stiprumu utt.) un ar tiem saistītos kustību līdzekļus (žestus, mīmiku).[26;88]

Skaņu izruna attīsta bērnam attīstās pakāpeniski. Skaņu izrunas kultūras veidošanas uzdevumi ir:

- vingrināt artikulācijas aparātu dažādu valodas skaņu artikulēšanai;
- vingrināt un nostiprināt visu dzimtās valodas skaņu pareizu izrunu izolēti un vārdos atbilstoši ortoepijas normām;
- veicināt dažādu balss kvalitatīvo īpašību attīstību, vingrināt regulēt balss tempu; veicināt prasmi brīvi, dabiski, izteiksmīgi runāt saskarsmē, kā arī atstāstot, atstāstot, runājot dzejoļus, ar intonācijas palīdzību parādīt savu vai personāža attieksmi, garastāvokli (skumjas, prieku, lepnumu, lielību, viltību);
- vingrināt runas dzirdi un fonemātisko uztveri.

Visi šie uzdevumi risināmi rotaļnodarbībās un ārpus nodarbību laikā. Darbam tiek izmantoti īpaši vingrinājumi, didaktiskās rotaļas, tautas rotaļas, tautasdziesmas un citi folkloras materiāli,

dzejoļi, stāsti, dramatisējuma elementi, apmācošās un sižeta lomu rotaļas, kurās tiek akcentēti bērnu runas attīstīšanas uzdevumi. Viens no galvenajiem un noteicošajiem līdzekļiem ir nevainojams skolotāja paraugs.

Iespējamie vingrinājumu paraugi ievietoti pielikumā nr.1

Vārdu krājuma paplašināšana un aktivizēšana.

Šī virziena pamatuzdevumi:

- paplašināt pasīvo un aktīvo vārdu krājumu,
- veicināt vārdu krājuma aktivizēšanu,
- vingrināties vārdu nozīmju izpratnē un pareizā vārdu lietošanā pēc nozīmes.

Pirmsskolas vecumā bērnam jāapgūst tāds vārdu krājums, kas nodrošina sazināšanos ar valodas palīdzību, sagatavotu viņu sekmīgam mācību darbam skolā, palīdzētu uztvert daiļliteratūru u.c.[26;42]

Par spēju būt kādas valodas nesējam (tas attiecas arī uz pirmsskolas vecuma bērniem) liecina ne vien vārdu kvantitatīvie rādītāji, kas arī nav mazsvarīgi, bet spēja brīvi un precīzi operēt ar vārdiem aktīvajā runā. Vārdu krājuma paplašināšanas jautājums visciešāk saistīts ar prasmi stāstīt. Protams, liela nozīme ir arī skaņu izrunas kultūras un gramatiski pareizas runas veidošanas darbam. Vārdu krājuma paplašināšanas un aktivizēšanas ciešā saikne ar stāstītprasmi izpaužas precīzā lietu un parādību , to īpašību un darbību nosaukšanā, prasmē lietot sinonīmus, kuru lietošanas biežums, ir viens no vārdu krājuma nabadzības un bagātības rādītājiem.[25;59]

Runas rotaļnodarbībās un ārpusnodarbību laika galvenais vārdu krājuma paplašināšanas avots ir apkārtne tās plašākajā izpratnē, daiļliteratūra, didaktiskie vingrinājumi un rotaļas (apmācošās rotaļas un tautas rotaļas), kā arī īpaši radītas runas situācijas.

Svarīgs vārdu krājuma apguves kvalitatīvais rādītājs ir vārdu nozīmju apguves un izpratnes veidošanas darbs. Viens no rādītājiem vārdu nozīmju izpratnē ir to pareiza lietošana teikumā.

Vārdu krājuma aktivizēšanas līdzeklis var būt arī tautas un citas rotaļas, dažādi vingrinājumi, kurus var lietot gan rotaļnodarbībās, gan ārpusnodarbību laikā. (skat. Pielikumā nr.1)

Gramatiski pareizas runas veidošana.

Gramatika ir valodniecības nozare, kas apskata vārdu sastāvu, to locīšanu un darināšanu, vārdu saistīšanas teikumā likumus, teikuma locekļus un teikumus.[25;60].Valodas izpratnei ir jāzin ne tikai vārdu nozīme, vēl ir jāzin šo vārdu gramatiskās attiecības.

Pamatuzdevumi gramatiski pareizas runas veidošanai ir:

vingrināties dažādu vārdšķiru vārdu formu maiņā un vārdveidošanā atbilstoši latviešu valodas likumiem,

vingrināties dažādu vienkāršu, saliktu teikumu veidošanā atbilstoši gramatikas likumiem.

Tātad šim darbam ir divi virzieni – morfoloģiskais un sintaktiskais.

Savlaicīga gramatiski pareizas runas apgūšana ir svarīga valodas pilnvērtīgas apguves sastāvdaļa.

Valodas gramatisko iemaņu apguve norit pakāpeniski, vairākos posmos. Galvenā nozīme šajā darbā ir audzināt bērnus uzmanību pret vārdu saskaņām un to mainību dažādās gramatiskajās formās. Ļoti svarīgi ir izvēlēties tādu runas materiālu, kas dotu bērnam iespēju praktiski pārliecināties par vienas vai otras gramatiskās formas skanisko ietēru.

Bērniem jāapgūst visu latviešu valodā esošo vārdšķiru gramatiski pareiza skaņošana un lietošana. Bērni valodu apgūst gan stihiski, gan īpaši organizētās rotaļnodarbībās un situācijās. Tāpēc vispirms ir jāzina bērnu runas īpatnības un, vadoties pēc rezultātiem, jāvingrina to gramatisko formu lietošana, kuras bērnu runā rada grūtības un kuru lietošana ir kļūdaina. Vingrinājumi un rotaļas gramatiski pareizas runas veidošanai doti pielikumānr.2

Stāstītmācīšana

Stāstītmācīšana ir īpašas runas spējas, kuras jāattīsta jau pirmsskolas vecumā. Stāstīt prasme, atšķirībā no sarunām un pārrunām, kas lielākoties norit dialoga formā, ir īsāks vai V. Kalniņa uzsver:

„Bērnam bērnudārzā ir jāiemācās saturīgi, gramatiski pareizi, sakarīgi un noteiktā secībā izteikt savas domas. Reizē bērna runai jābūt dzīvai, nepiespiestai, izteiksmīgai. Sakarīga runa ir ļoti cieši saistīta ar domāšanu, domu pasauli. Bērna valodā atspoguļojas viņa domāšanas loģiskums, viņa māka apdomāt uztver to un izteik to pareizi skaidri, loģiski.”[23]

Stāstījumā ir iespēja redzēt bērna runas attīstības līmeni. Bērniem jāamāca dažādi stāstījuma veidi. Visiem stāstījuma veidiem ir vienoti kritēriji: secīgums, tēlainība, izteiksmīgums, patstāvība, kā arī vārdu krājums un teikumu gramatiskā uzbūve.

Secīgums ietver prasību stāstīt noteiktā secībā, loģiski; tēlainība- epitetu, salīdzinājumu un citu leksisko līdzekļu izmantošanu; patstāvība- prasmi pastāstīt tās augstākajā līmenī, bez pieaugušo palīdzības.

Pedagogs, mācot bērnam stāstīt, pilnveido visas viņa runas attīstības jomas-fonētisko, leksisko, gramatisko.

Atstāstīšana ir dzirdētā literārā teksta radoša reproducēšana. Bērns izstāsta autora teksta sarunu, izmantojot noteiktu vārdu krājumu, teikumu, to secību.

Stāstīšana ir kāda fakta izvērsts izklāsts. Stāstījuma saturu bērns veido patstāvīgi, tajā atspoguļojas viņa personīgā pieredze, emocijas. Tas stāstījumu padara izteismīgāku, dabiskāku, nepiespiestāku.

Runas attīstība ir atkarīga no domāšanas, atmiņas, uzmanības attīstības, vārdu krājuma apjoma un gramatisko iemaņu apguves.

Nākamais runas attīstības virziens ir lasītmācīšana. Visi iepriekšminētie attīstības virzieni: gramatiski pareizas runas veidošana, vārdu krājuma paplašināšana un aktivizēšana un jo īpaši skaņu izrunas kultūras veidošana, kas sevī ietver runas dzirdes un fonemātiskās uztveres attīstīšanu, ir savstarpēji cieši saistīti ar lasītmācīšanu. Bērni, kuriem ir labi attīstīta valoda – tas ir, pietiekams vārdu krājums, kuri prot lietot teikumus gramatiski pareizas formas, pareizi izrunā skaņas un kuriem ir laba fonemātiskā uztvere (spēja saklausīt un atšķirt valodas skaņas), daudz vieglāk apgūt lasīt un rakstīt māku.

2. ROTAĻAS UN SPĒLES-SVARĪGS LĪDZEKLIS BĒRNU VALODAS ATTĪSTĪBĀ

Dzimtās valodas mācīšanas prakse liecina, ka ievērojama daļa trīs gadus veci bērni saprot pieaugušā runu, taču mazais bērns nereti vārdus aizstāj ar žestu. Šajā pirmsskolas vecuma grupā pedagogu uzdevums ir visnotaļ rosināt bērnus uz runas aktivitāti.

Rotaļu situācija palīdz iesaistīt bērnus sarunā un ieviest viņu aktīvajā vārdu krājumā jaunus vārdus.

Intelektuālo, kognitīvo psihi procesu attīstība pirmsskolas vecumā ir saistīta ar galveno darbības veidu – rotaļu darbību. Psihologi atzīst, ka tieši rotaļas un spēles ir viens no galvenajiem attīstības virzītājiem. Lielāko laiku daļu bērni vecumā no 3 – 7 gadiem pavada rotaļās. Tās attīstās no manipulācijām ar priekšmetiem (rotaļlietām) līdz lomu un sižeta rotaļām. Par augstāko pakāpi rotaļu apgūvē uzskata bērna spējas ievērot, pašam kontrolēt rotaļu norises noteikumus, jo tas nozīmē, ka bērns jau spēj ar gribu kontrolēt savu uzvedību. Paškontroles iemaņas apgūst rotaļās un spēlēs, vēlāk tas pāries uz ikdienas situācijām.

Lomu un sižeta rotaļās bērni sākumā tikai atdarina pieaugušo darbības vai kādu filmu un grāmatu varoņu darbības. Vēlāk bērni jau sāk sevi identificēt tikai ar kādām noteiktām lomām, tad iesaistās grupā un jau spēj sekot līdz citu un savai uzvedībai, ievērojot spēles noteikumus, tos izpildīt, pat regulējot savu uzvedību, var noteikt, vai viņš varēs adaptēties skolā, adaptēties dzīvei sabiedrībā.

Tos bērnus, kuri neiesaistās rotaļās un nespēj sekot līdz spēles noteikumiem, psihologi iedala divās grupās:

- Bērni, kurus var nosaukt par kautrīgajiem, un tāpēc viņiem ir saskarsmes problēmas.
- Bērni, kurus var nosaukt par agresīvajiem, egocentriskajiem bērniem.[2.]
- Pirmajiem saskarsmes grūtības saistās ar to, ka viņi baidās no citiem bērniem, neiesaistās rotaļās. Otrajiem ar to, ka viņi ir agresīvi, visu darbību centrē uz sevi, nerēķinās ar citiem, spēles noteikumus vēlas izmainīt pēc saviem uzskatiem. Piemēram, kādā bērnudārza grupā lika spēlēt sižetu par Pelnušķīti. Kāda meitene, izvēloties galveno lomu, sāka komandēt pārējos spēles dalībniekus:” Īstās meitenes” un „pamāti”. Kad viņai iebilda, ka pēc spēles noteikumiem Pelnušķīte nav tāda, viņa atbildēja, ka Pelnušķīte ir pati labākā un viņa pati zina, kas ir labs un

kas jādara, pie tam meitene apvainojās un izstājās no spēles, ja viņai neļāva spēlēt pēc viņas noteikumiem. Rotaļās ar egocentrikiem parasti rodas konflikti, tāpēc bērni nelabprāt iesaista viņus savās rotaļās.

Rotaļām var būt dažāda tematika : ģimene, audzināšana, profesijas, pasakas.

Rotaļas un spēles veicina pozitīva Es tēla veidošanos. Apmēram 2- 3 gadu vecumā sāk veidoties. Es izjūta un apzināšanās. Pasauls izzināšana notiek virzienā no sevis uz pasauli. Bērns mācās sevi uztvert kā grupas locekli, kā piederīgu kādai grupai, „ spēlēt „ noteiktas lomas, ko pieprasa šīs grupas dalībnieki.[7]

Pirmsskolas vecumā ir saskarsmes vajadzība, nepieciešamība sazināties, koncentrēties, gūt sava nozīmīguma apstiprinājumu saskarsmē, Atzinība, uzslava, darbības no vērtējums stimulējoši ietekmē bērna sasniegumu motivācijas attīstību.

Pirmsskolas bērni ir jūtīgāki pret kritiku un aizrādījumiem, nekā tas bija iepriekšējā periodā. Šajā vecumā pieaug arī vienaudžu dotā vērtējuma nozīme, kas arvien pieaug un kļūst visnozīmīgākais pusaudžu vecumā. Pirmsskolas vecumā vienaudžu vidū var novērot lielīšanos, kad bērns, it kā uzturot savu nozīmīgumu savās un vienaudžu acīs, lielās, bieži vien pārspīlējot kādus sasniegumus vai lietas, piemēram, kāds bērns stāsta, ka vecāki nopirkuši viņam lielu bumbu, kāda meitenīte pēc tā saka, ka vecāki viņai nopirkuši veselu kalnu ar bumbām.

Ir pamats apgalvot, ka pirmsskolas vecumā par galveno saskarsmes pamatu kļūst bērna vajadzība gūt vērtējumu un vajadzība apstiprināt savu nozīmīgumu pieaugušo un vēlāk – vienaudžu acīs. Ir pētījumi par bērniem, kur visu pirmsskolas periodu nav kontaktējušies ar bērniem. Kad viņi nonāk skolā, pēkšņi sastopas ar pilnīgi atšķirīgu vērtējumu vienaudžu acīs, nekā deva vecāki un vecvecāki. Ja starp šiem vērtējumiem ir liela atšķirība, bērns var gūt emocionālu traumu, var būt traucējumi adaptācijas procesā un mācīšanās, sasniegumu motivācijas attīstībā.

Pirmsskolas vecuma bērniem saskarsmē ar citiem bērniem un pieaugušajiem aktuāla ir ķermeņa valoda.

Ar ķermeņa valodu gan skolotājs, gan bērns pauž savus emocionālos pārdzīvojumus un patieso emocionālo attieksmi pret kādu notikumu, partneri vai ideju. Acu spožums vienmēr nav vienāds, tas mainās atkarībā no garastāvokļa. Prieka brīžos acis dzirkstī un spalgo, bēdās nemirdz, Ne velti acu skatienam ir daudz apzīmējumu: gaišs, sirsnīgs, mīļš, gudrs, vērtīgs, kaislīgs, drūms, nikns u. c. .

Amerikāņu psihiatrs Ross Kembels, uzsver acu kontakta nozīmi saskarsmē. Viņš apgalvo, ka atklāts, paties, un labvēlīgs acu skats bērnam ir ļoti svarīgs ne tikai, lai nodibinātu labu saskarsmi, bet arī lai apmierinātu bērna emocionālās vajadzības. Jo biežāk pieaugušais skatās uz bērnu, cenšoties izpaust savu mīlestību, jo viņš vairāk piepildās ar mīlestību un tiek piepildīta arī bērna „emocionālā krātuve”. Bērns uzmanīgāk klausās, kad pieaugušais skatās viņam acīs.

Bērns mācās modelēt lomas, tas nozīmē, programmē sevi pēc apkārtējā līdzības un uzskatiem. Ja mūsu acu skats pauž mīlestību un labvēlību, bērns iemācīsies skatīties tāpat uz citiem, bet ja paužam tikai savu neapmierinātību, dusmas, tad arī bērnam būs tāda reakcija.

Mīmiskās izteiksmes instrumenti ir arī pierē, deguns, ausis, un lūpas. Lūpās var parādīties smaids, vīpsna, izsmiekls, apvainojums, bailes, spītība un prieks. Mīmika ir visdaiļrunīgākā neverbālās saskarsmes forma, kas visvairāk pakļauta apziņas kontrolei. Mīmika ir galvenais apzināto emociju izpausmes veids.

Žesti ir galvas, roku un kāju neapzinātas kustības, kuras ikdienā parasti netiek kontrolētas. [8.]

Tieši pieaugušais ar savu piemēru sniedz bērnam emocionālu attieksmi pret īstenību. Pieaugušo pārdzīvojumi, kas izpaužas mīmikā, kustībā, balss tembrā un skaļumā, ietekmē bērnu, izsauc emocionālu atbalsi.

Arī daudzi pedagogi uzsver apkārtējo cilvēku garstāvokļa ietekmi uz bērnu. Viņi norāda, ka emociju izpausmēm ir nepārtraukts raksturs, kas spēcīgi izpaužas bērnu mīmikā, vārdos, kustībās. Nodibinot siltas, maigas attiecības ar skolotāju, spējot iekarot pirmsskolēna simpātijas, ir viegli panākt prasību izpildi.

2.1.Rotaļu daudzveidība

Rotaļas var iedalīt dažādi:

- pēc lietojamā materiāla, rotaļspēles ar priekšmetiem, iespīstās galda spēles un vārdiskās spēles. Šajās rotaļspēlēs bērni izmanto rotaļlietas, sadzīves priekšmetus, dabas materiālus. Šādās rotaļās bērni iepazīstas ar lietām, to īpašībām, mācās tās grupēt un daudzveidīgi lietot. Priekšmeti palīdz uzturēt bērnos interesi, veicina apgūt praktiskās iemaņas to lietošanu.

Vārdiskās rotaļspēlēs bērni vingrinās izmantot jau iegūtās zināšanas – vispārināt, risināt „uzdevumus galvā”, attīsta savu valodu.

- pēc rotaļas satura, rotaļspēles, kas iepazīstina bērnus ar apkārtējiem priekšmetiem, dabu, pieaugušo cilvēku darbu, matemātiku un c.

- pēc bērnu aktivitātēm, zināšanu rotaļas, valodas veicināšanas rotaļas, veiklības rotaļas, maņu asināšanas rotaļas, mākslas rotaļas, rotaļas priekam. Šinīs rotaļās bērns ir aktīvs rotaļas dalībnieks – viņš domā, atceras, zīmē, tēlo lomu, rada, priecājas.

- pēc rotaļas intelektuālās slodzes, tās struktūras, rotaļas ar lomu, uzjautrināšanas rotaļas, sacensības. Rotaļu darbības vienmēr ir saistītas ar kustībām un neapgrūtina bērnus ar sēdēšanu. Izpildot lomu, bērns mācās, bet pats viņš to nemana, vienlaikus attīstās viņa iztēle, kas ir kā balsts, lai īstenotu izvirzītos uzdevumus.

Balstoties uz Ž. Piažē atziņām, ir izdalīti dažādi spēļu veidi, kas katrs citādi ietekmē bērna attīstību un akadēmiskos panākumus.[33]

1. Darbības ar priekšmetiem.(6mēn. – 6 gadu vecumam) – bērns iepazīst un pēta sev apkārt esošo priekšmetu materiālu funkcijas un īpašības.

2. Konstruktīvās spēles. Materiāli, kurus bērns pēta darbībā ar priekšmetiem rotaļu laikā, bieži tiek izmantoti, lai kaut ko būvētu vai konstruētu. Bērns manipulē ar priekšmetiem, lai kaut ko konstruētu vai radītu.

3. Dramatiskās rotaļas. Bērns iztēlojas notikumu un sevi kāda vietā un izmanto īstus vai iztēles priekšmetus, lai izspēlētu savu lomu.

4. Spēles ar noteikumiem. (6-7 gadus veciem bērniem) bērni iepriekš izvirza noteikumus un izspēlē tos spēlē.

Izsekojot rotaļu attīstību dažādos vecuma posmos, O. Veinigers izdala vairākas rotaļas attīstības stadijas.

Radošās rotaļas var iedalīt:

- Sensomotorās stadijas – bērnam iemāca lietot sensorās un motorās spējas.
- Motorās – veidojas, kā nosacījuma refleksi.

2.2.Spēļu un rotaļu izmantošana pedagoģiskajā procesā

Rotaļa ir brīva, spontāna, tai nav piespiedu rakstura. Aktivitāte, kas sniedz gandarījumu neatkarīgi no rezultāta.

Spēles – rotaļa ar noteikumiem, kur ir savs sižets un galvenais īpatsvars pieder sociālai mijiedarbībai.

Rotaļa ir viens no nedaudzajiem darbības veidiem, ar kuru cilvēks ir saistīts visu mūžu. Atšķirīga ir tikai attieksme-bērnībā rotaļa ir nopietna nodarbošanās, vēlāk izklaide, relaksācija. Rotaļas bērniem interesē un patīk, jo ikvienā bērņā mājā vēlme uzzināt, izzināt, atdarināt. Tāpēc tam lieti noder rotaļas un spēles. Šajās nodarbēs bērņi var izpausties kā personības un arī izmēģināt pieaugušo lomas. Rotaļa ir aktivitāte, kurā cilvēks (bērņi) gūst prieku no savas personīgās darbības. Rotaļas var iedalīt: sižeta lomu rotaļas, pirkstiņu rotaļas, didaktiskās spēles, attīstošās spēles.

Katrs no savas bērņības atceras „vāru, vāru putriņu” vai „Nāk kaza ragainā”. Jau mūsu senči bija ievērojuši, ka roku un pirkstu kustības, kuras veido saistībā ar nelieliem dzejolišiem, labvēlīgi ietekmē bērņū attīstību. Pirkstu rotaļas un spēles

- Attīsta smalkās muskulatūras kustību koordināciju;
- Palīdz sagatavot bērņa roku rakstīšanai un citu dzīvē nepieciešamu kustību veikšanai;
- Ir viens no bērņū runas attīstīšanas un traucējumu novēršanas palīgīdzekļiem;
- Veicina simultāno domāšanu, t. i., prasmi vienlaicīgi domāt un par vairākām vienlaikus

izpildāmām darbībām;

Vingrina bērņa uzmanību, atmiņu un koncentrēšanās spējas.[26]

Caur rotaļām mēs bērņiem varam iemācīt uzvedību, tautas tradīcijas, parašas, sagatavot bērņus lielajai dzīvei. Bērņiem ļoti patīk atdarināt pieaugušos viņū darbības.

Bērņa valodas attīstība ir cieši saistīta ar roku sīkās muskulatūras pilnvērtīgu darbību. Šis atziņas pamatojums sakņojas CNS darbības īpatnībās.

Pieres daivas aizņem 25% - 28% galvas smadzeņu garozas. Tās galvenā funkcija saistīta ar patvaļīgu kustību, sarežģītu uzvedības formu un domāšanas procesu regulēšanu. Pieres daivās koncentrēti funkcionāli svarīgi centri.

Pirkstu vingrinājumi (jau no 2 gadu vecuma) palīdz apgūt bērņam ne tikai elementāras pašapkalpošanās iemaņas, bet stimulē arī runas kustību centru darbību, veicina bērņa garīgo attīstību.

Liela nozīme ir elpošanas un pūšanas vingrinājumiem, mēles vingrinājumiem un vingrinājumiem lūpu muskulatūras attīstīšanai, balss saišu darbības attīstīšanas vingrinājumiem un mīksto aukslēju un ūkas darbības aktivizēšanas vingrinājumiem.

Elpošanas vingrinājumu uzdevums ir iemācīt bērnam, ka, izrunājot vārdus, cilvēks ir spiests ieelpot tik daudz gaisa, lai tā pietiktu, izrunājot garākus vārdus. Tie palīdz arī kā profilakses līdzeklis elpceļu sasilšanas gadījumos. Elpošanas vingrinājumi jāveic uz grīdas. Bieži vien pēc vingrinājumiem skaņu izrunas traucējumi izzūd.

Pūšanas vingrinājumi, bieži skaņas izruna ir traucēta tikai tāpēc, ka gaiss neplūst pa mēles vidu uz āru, bet tiek aizsprostots ar mēles galu un virzās uz augšu līdz auklējām, radot šņācošu skaņu. Bērni, kuriem ir šāda veida traucējumi, svecītes liesmiņu nevis nopūš, bet gan „apēd”. Pūšana jāuzsāk pakāpeniski, pūšot svilpītes, taurītes, stabulītes gaiss jāieelpo caur degunu. Izpūtiena ilgumu nosaka sekundēs, vingrinājumu gaitā sekunžu skaitam jāpalielinās. Vaigus nedrīkst piepūst. Ieteicams pūst ziepju burbuļus, pieneņu pūkas, vējdzirnavu spārnus, vieglas peldošas rotaļlietas ūdenī, kā arī piepūst gumijas rotaļlietas, balonus.

Mēles vingrinājumi. Šie vingrinājumi ir sevišķi svarīgi, mācoties skaņas „r un l”. Jāpanāk mēles muskulatūras elastība, jo daudzas skaņas tiek izrunātas ar mēles palīdzību. Jāatceras, ka vingrinājumus nedrīkst izmantot, pirms nav izlabotas šīs skaņas.

Ātrrunas vingrinājumi no A.. Tomkalnes grāmatiņas „burtu kastītes”, vingrina bērna artikulācijas aparāta darbību, atmiņu un uzmanību.

Vingrinājumi lūpām ir sevišķi nepieciešami bērniem ar mazkustīgām, biežām lūpām un pavājinātu siekalu rīšanas refleksu.

Tas, kurš ir novērojis nodarbības pirmsskolā, droši vien ir ievērojis, ka nodarbības sākas ar pirkstiņspēlēm. Tiek skaitīti skaitāmpantiņi līdz darbojoties ar rokām, mēģinot attēlot skaitāmpantiņu. Ir viedoklis, ka katram pirkstam ir diezgan liela daļība smadzeņu lielo pusložu garozā un smalkā pirkstu darbība ir kā nosacījums lai sāktu veidoties artikulācija, valoda. Roku darbība ir ļoti cieši saistīta ar runas aparāta attīstību.[29]

Saskarsme un kopīga pieredze ir priekšnoteikums rotaļas attīstībai. Prieks par kopējo pieredzi virza rotaļas attīstību. Ja pieaugušais mazuli iepazīstina ar rotaļas iespējām, soli pa solim bērns sāk atbildēt, uzņemoties iniciatīvu un veicot negaidīto.

Ciešas iejūtīgas attiecības bērnam rada drošību, uzticību, kas sekmē rotaļas attīstību. Bērns attīsta savu „rotaļas sēklu”, ja jūtas drošs un apmierināts, vecāki – aprūpētāji ir pirmie rotaļu dārza dārznieki.

Zinātnieki ir vienprātīgi, ka rotaļas savā attīstībā iziet vairākus posmus. Jau J. A. Students izdalīja šādas rotaļas formas.[37]

- kustību un uztveres rotaļas pirmajā dzīves gadā (kāju un roku kustības, sekošana priekšmetiem ar acīm, bērna lalināšana), kas ir bezmērķa rotaļas;
- destrukcijas vai jaukšanas rotaļas otrajā dzīves gadā, kurā savu rotaļu priekšmetus izjauc, sagrauj;
- veidotājs (konstrukcijas) rotaļas trešajā un ceturtajā dzīves gadā, kad bērns veido un „būvē” jaunu priekšmetu – te pieskaitāma darināšana, būvēšana, zīmēšana, mīklu minēšana;
- lomu rotaļas, kas sastopamas piektajā un sestajā dzīves gadā, kurās bērns uzņemas tēva, skolotāja, kareivja, mednieka, otra bērna lomu.

Rotaļspēlēs bērns netieši mācās un attīstās.

Katrai no tām ir atšķirīgs iedarbības spēks.

Svarīgi, kā pieaugušais izmantodams

Rotaļspēles struktūru, ievada bērnu rotaļā.[34;18]

3. SPĒLES UN ROTAĻAS 3-4 GADUS VECU BĒRNU VALODAS ATTĪSTĪBAS LĪDZEKLIS PIRMSSKOLĀ

Katrs bērns ir individualitāte un personība, kurai ir tiesības un iespējas harmoniski attīstīties un pilnveidoties. Šī personības attīstība nenotiek izolētā telpā, bet gan mijiedarbojoties daudziem un dažādiem ārējiem faktoriem. Bērns atrodas vidē, kas nemitīgi viņu ietekmē. Nosacīti to var dēvēt par makrovīdi un mikrovidi. Mikrovide-tā ir ģimene-sabiedrības daļa, kurā bērns pirmo reizi dzird valodu. Mātes balsi bērns atpazīst ļoti agri un kontaktā ar viņu mēģina izteikties arī pats. Ģimenes vide ir tā, kurā bērns psiholoģiski nobriest runai, un tieši šeit bērns apgūst prasmes izmantot valodu kā apkārtējās pasaules izzināšanas līdzekli, cilvēku saskarsmes un mijiedarbības līdzekli. Pakāpeniski bērns pāriet uz makrovīdi-apkārtojo sabiedrību, caur kuru bērns uztver pasauli kopumā. Vides ietekme ir nozīmīgs faktors ne tikai bērna vispārējā attīstībā, bet tieši runas attīstībā, kā arī lasītprasmes apguvē.[28]

3.1. Bērnu grupas raksturojums

Grupu, kura tika pētīta apmeklēja 24 bērni, 10 meitenes un 14 zēni. 7 bērni nāk no krievvalodīgām ģimenēm, bet 3 no jauktām ģimenēm (kur 1 vecāks runā krieviski, otrs latviski).

Par valodas attīstību tā viennozīmīgi spriest ir ļoti grūti, jo bērni no jauktajām ģimenēm savā dzimtajā valodā runā labi, bet latviešu valodā ir grūtības ar izrunu. Grupā bija daži bērni, kuri gandrīz nemaz nerunāja. Bērni nāk no dažādām ģimenēm, gan sociālā viedokļa ziņā, gan no mentalitātes īpatnībām. Bērni, kas nāk no krievvalodīgām ģimenēm, ir daudz drošāki un atvērtāki, nekā bērni no ģimenēm, kur pamatvaloda ir latviešu valoda. Bērni ir ļoti aktīvi un zinātkāri, kas ir normāli viņu vecumā.

Runājot par grupu kopumā var teikt to, ka bērni nāk no dažādām ģimenēm, viņiem ir dažāds attīstības līmenis, bērni ir ļoti dažādi. Ir bērni no krievvalodīgām ģimenēm, kuriem ir grūtības ar uzmanības noturību nodarbībās, jo bērni nesaprot visu, ko audzinātāja viņiem skaidro un līdz ar to zūd uzmanība. Bērniem ir dažādas intereses, cits brīvajos brīžos nāk un kaut ko jautā audzinātājam

(ir zinātkāri) un citi labprāt spēlējas interešu centros (lomu rotaļas, celniecības centrā, dabas stūrī) attīstot sociālās prasmes.

Interesanti atzīmēt, ka bērniem, kuri labi runā, citas iemaņas, piemēram, kas saistītas ar rokdarbiem, ir neizteiktas. Savukārt bērni, kuriem ir grūtības ar valodu ir attīstītas iemaņas, kas saistītas ar rokdarbiem arī valodas attīstība ir izteiktāka, izmantojot rotaļas un spēles. Bērni labprāt piedalās nodarbībās spēlējoties, it kā netieši bērni apgūst valodu, viņi nav tik saspringti.

Lai skolotājs varētu sekot līdzi bērnu izaugsmei, atbalstīt un iedrošināt viņu centienus, izvirzīt individuālus uzdevumus, sniegt informāciju vecākiem, pedagogam nepārtraukti un sistemātiski jānovēro audzēkņi, jāfiksē novērojumi. Arī šī pētījuma ietvaros tika novēroti bērni un tika fiksēts viņu valodas attīstības līmenis.

3.2. Pētījuma metožu apraksts

Lai labāk varētu izpētīt un izdarīt secinājumus pētnieciskajā darbā tika izmantotas vairākas pētīšanas metodes, spēles un rotaļas.

Novērošana: tiek plaši izmantota gan zinātniskajos pētījumos (biežāk kā eksperimentu sastāvdaļa), gan arī praksē, it īpaši pedagogiskajā. Skolotāja spriedums par bērnu un viņam dotais raksturojums galvenokārt balstās uz novērojumiem. Šai metodei tomēr ir virkne būtisku trūkumu. Novērošana nekad nebūs pilnīga, jo novērotājs nevar aptvert visas dzīves situācijas, un tātad arī personības raksturojums būs nepilnīgs. Novērošanas rezultātus stipri ietekmē novērotāja intereses, viņa personība, pat garastāvoklis. Lai gan šķietami vienkārša, novērošana prasa lielu māku: novērotājam jāprot „ne vien skatīties, bet arī redzēt”.

Pārrunas: kuras ārēji atgādina vienkāršu sarunu, tiek izziņātas dažādas psiholoģiskas parādības, kas ļauj spriest par cilvēka personību. Taču atšķirībā no vienkāršas sarunas šīs pārrunas ir mērķtiecīgas un plānveidīgas. Skaidri ir jāapzinās pārrunu mērķi, viņam ir priekšstats par to, uz kādiem jautājumiem jāsaņem atbildes, lai gan viņa sarunas biedram var likties, ka rit vienkārša saruna. Pārrunas reizēm notiek arī standartizētas aptaujas veidā, kur jautājumu kārtība un formulējumi noteikti jau iepriekš.

Anketēšana: tā ir grupveida metode, kuru var veikt gan anonīmi, gan pieprasot anketējamās personas vārdu un uzvārdu. Anketās norādāms to nosaukums un adresāts. Sastādot anketas ir jāievēro vairāki noteikumi:

- jautājumu klāstā jāietver vairāki netieši jautājumi, kas apslēptā veidā ietver nepieciešamību atbildēt uz eksperimentātoru interesējošo problēmu.

- jautājumiem jābūt mērķtiecīgiem, skaidriem, saprotamiem, jāizvairās no vārdiem ar dažādām nozīmēm. Šai metodei ir arī trūkumi, cilvēki ne vienmēr atklāti atbild uz uzdotajiem jautājumiem. Šīs metodes priekšrocība ir tā, ka aptauju var veikt masveidā un ir arī automatizētas apstrādes iespējas.

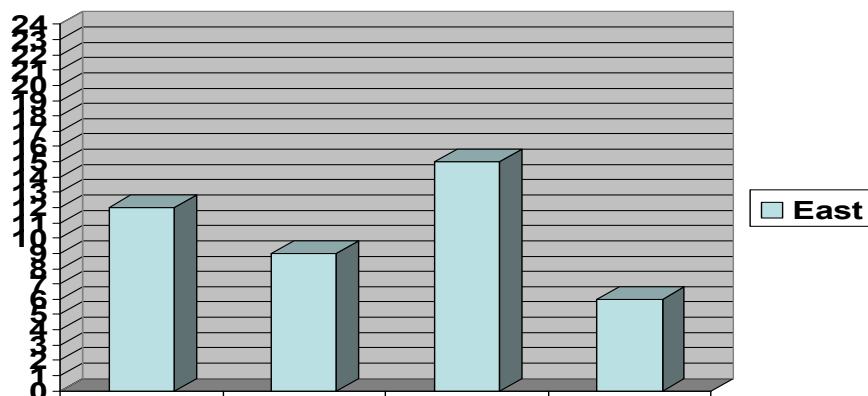
3.3. Pētījums par spēļu un rotaļu ietekmi valodas pilnveidošanā

Pārrunās tika galvenokārt iesaistīti vecāki, jo bērnu vecums ir vēl pārāk mazs. Pārrunu gaitā tika noskaidrotas daudzas dažādas lietas. Vecāki stāstīja gan par sevi, gan par bērnu un pēc šīs informācijas var izdarīt dažādus secinājumus par to, kāpēc katrs no bērniem ir tieši tāds, un kāpēc varbūt ir problēmas ar valodas attīstību. Pārrunas tika veiktas neformālos apstākļos.

Novērošana grupā veikta regulāri. Novērojot grupas bērnus, var teikt, ka ir bērni, kas runā labi un ir bērni, kas nerunā tik labi, cik tas būtu vajadzīgs ņemot vērā atbilstošo vecumu. Novērojot bērnus var noteikt kādā ģimenē tie aug, cik daudz laika tiem velta vecāki. Laiks, ko velta vecāki bērniem, ļoti būtiski ietekmē bērna valodas attīstību. Ja vecāki mājās ar bērniem nodarbojas un pirmsskolas izglītības iestādes skolotāja ar tiem nodarbojas nodarbībās, ir vērojama lielāka valodas un vārdu krājuma attīstība. Tie bērni, ar kuriem nodarbojas tikai pirmsskolas izglītības iestādes skolotāja, valodas un vārdu krājuma attīstība ir mazliet lēnāka. Bērni labprāt iesaistās nodarbībās, it īpaši ja tiek izmantotas spēles un rotaļas (vingrinājumi mēles attīstībai, jo tad mēs varam mēdīties, laizīt šķīvjus, mēģināt dzert, kā to dara suns vai kaķis). Grupā bija daži bērni, kuri gandrīz nemaz nerunāja. Paralēli nodarbībām šiem bērniem tika veikta kopējā masāža, pateicoties kurai bērni sāka it kā atvēries un runāt, jo viņiem pirms tam bija tāds kā organisma saspringums. Ja gada sākumā no visas grupas bērniem salīdzinoši labi runāja 9 bērni, tad pavasarī tie bija jau 15 bērni. Tai skaitā arī tie bērni, kas neskaidri izrunāja kādas konkrētas skaņas. Ar bērniem tika strādāts gan rotaļnodarbībās, gan individuāli.

Tika iesaistīti vecāki un izpētīt sniegtās atbildes uz uzdotajiem jautājumiem, (Pielikums Nr.2) var secināt, ka vecākiem ne vienmēr pietiek laiks, ko veltīt bērniem. Ir ģimenes, kur vecāku aizņemības dēļ bērni ilgu laiku pavada ar vecvecākiem vai ar saviem vecākajiem brāļiem vai māsām, šie bērni ir noslēgtāki savā raksturā, vairāk vērsti uz iekšu, viņi visu uztver ar piesardzību. Ir ģimenes, kuras ļoti daudz laika pavada kopā ar bērniem (lasa, ceļo, veic dažādus darbiņus), šie

bērni daudz atvērtāki un labāk uzņem to informāciju, kuru viņiem sniedz skolotāja. Jo vispusīgāk ir attīstīti bērni, jo labāk ir attīstīta arī viņu valoda.

Diagrammā ir apkopoti vecāku aptaujas rezultāti. Bērna attīstībā un arī valodas attīstībā ļoti svarīga ir arī vecāku līdzdalība, tāpēc tika veikta aptauja. Diagrammā tika apkopoti rezultāti un tos izvērtējot var secināt, ka mūsdienās vecāki ir vai nu ļoti aizņemti darbā un viņiem neatliek laiks, ko varētu pavadīt ar bērnu, vai arī nav interese tik liela, lai to darītu.

Kā redzams diagrammā 12 (pirmais stabiņš) vecāki atzīst, ka pēc iespējas vairāk pavada laiku kopā ar bērnu, piedalās dažādos pasākumos un aktivitātēs, brauc ekskursijās. Pārējie vecāki atzīstas, ka ir ļoti aizņemti un brīvo laiku pavada (pasīvi) atpūšoties no ikdienas darbiem.

Otrais stabiņš (kādus pasākumus jūs kopā ar bērnu apmeklējat?) rezultāts ir 9 vecāki no visiem aptaujātajiem apmeklē teātri un arī dažādus citus pasākumus, kas ir vērtīgi bērniem. Daži no vecākiem apmeklē ar bērniem attīstošās skoliņas.

Trešais stabiņš (Vai jūs brīvajā laikā kopā ar savu bērnu lasāt grāmatas?) Mēs redzam, ka grāmatas tomēr tiek bērniem lasītas un to dara vairākums. Vecāki arī atzina, ka bērni ļoti labprāt labāk skatās bildes, bet tas arī ir labi, jo bērniem veidojas interese par attēliem un pēc tam jau arī par pašu literāro darbu.

Ceturtais stabiņš (Vai kopā ar bērnu veidojat kādus rokdarbus) vecāki atzina, ka tādām lietām nekad nav pievērsuši lielu uzmanību, jo tam parasti ir vajadzīgs liels laika patēriņš. To mēs varam redzēt

arī diagrammā. Tikai seši no vecākiem atzina, ka labprāt ar bērniem mājās kaut ko līmē, griež, loka no papīra.

Bērnu sasniegumu novērošana tika veikta ņemot vērā sākotnējos rezultātus un beigu rezultātu (valodas pilnveidošanos). Analizējot iegūtos rezultātus, interesanti atzīmēt, ka vairumam bērnu minētajās prasmēs rādītāji ir dažādi – viens augstāks, cits zemāks.

Pēc PII programmas šajā vecumā paredzēts apgūt noteiktas prasmes, un tās būtu:

- skaņu izrunas kultūra,
- vārdu krājuma paplašināšana un aktivizēšana,
- gramatiski pareizas runas veidošana,
- stāstīt mācīšana. (1. pakāpe un mazliet no 2. pakāpes)

Tab.3.1. *Skaņu izrunas kultūra*

<i>1. pakāpe</i>	<i>2. pakāpe</i>	<i>3. pakāpe</i>
Attīstīt aparātu precīzai skaņu artikulēšanai atbilstoši to īpatnībām, artikulēt visus patskaņus un līdzskaņus m, n, ņ, p, b, t, k, ķ, g, ģ, v, j. Vingrināt pareizi elpot runas laikā, regulēt balss stiprumu un izrunas tempu.	Attīstīt artikulācijas precīzai skaņu s, š, r, l, ļ artikulēšanai. Attīstīt runas dzirdi un vingrināt balss stiprumu, runas tempu, tembru, skanīgumu, skaļumu. Vingrināt uztvert ar dzirdi un izteikt prieku, jautājumu, izbrīnu, nožēlu, skumjas.	Pilnveidot prasmi diferencēt pēc dzirdes īsos un garos patskaņus, līdzskaņu kopas: p-b, t-d, s-š, z-ž, s-s, c-s, s-ž, c-č, dz-z, dž-ž. Vingrināt regulēt balss stiprumu, ātrumu, lietot intonatīvos izteiksmes līdzekļus, atdarināt ar balsi dažādus jūtu stāvokļus.

Vārdu krājuma paplašināšana un aktivizēšana

Vingrināt lietot: <i>lietvārdi</i> -leļļu vārdus, savu, draugu, audzinātājas, auklītes vārdu; -augļu, dārzeņu, koku, dzīvnieku, rotaļlietu nosaukumus; -sadzīves priekšmetus, apģērbus apavus, meža, mājas dzīvnieku, zivju nosaukumus; -mēbeļu, trauku, satiksmes līdzekļu, transportam un to vadītāju nosaukumus, to klasificējošo un vispārinošos vārdus. Aktivizēt vārdus, kas raksturo Īpašības vārdus. Aktivizēt vārdu krājumā apstākļa vārdus. Vingrināt lietot personu, piederības, norādāmos vietniekvārdus.	Vingrināt lietot: <i>lietvārdi</i> -bērnudārza darbinieku profesiju, telpu bērnudārzā un mājās nosaukumus pēc pielietojamības, mēbeļu nosaukumus; -ielu nosaukumus; -pilsētu un apdzīvotu vietu nosaukumus, sadzīves priekšmetu, tehnikas, darbarīku, kas saistās ar vecāku profesijām, darbu mājās, bērnudārzā, nosaukumus. Rosināt pareizi nosaukt ģimenes locekļu nodarbošanos. Aktivizēt vārdus, kas raksturo dabas objektu, apkārtnes un sadzīves priekšmetu un objektu īpašības. Aktivizēt vārdus, kas norāda darbības vietu, laiku. Aktivizēt vārdu krājumu personu, piederības un norādāmos vietniekvārdus atbilstoši situācijām.	Vingrināt lietot: <i>lietvārdi</i> -bērnudārza apkārtnē esošo māju(ielu) Nosaukumus, savu adresi; -pieaugušo darba, kas saistīts ar lauksaimniecības produktu pārstrādi, zvejniecību, apzīmējumus, profesijas rūpnīcās; -medicīnas instrumentu nosaukumus; -tautas mākslas izstrādājumu n nosaukumus(lietišķie izstrādājumi, rotaslietas, ādas izstrādājumi, audumi utt.); -vārdus kas saistīti ar dzīvo un nedzīvo dabu. Lietot vārdus, kas apzīmē cilvēku rakstura īpašības, kas saistīts ar noteiktu profesiju, priekšmetu īpašības. Aktivizēt vārdus, kas norāda vietu, laiku veidu, un mēru. Lietot vārdus, kas biedrojas ar ģenitīvu un kurus lieto, norādot vietu, laiku,

Aktivizēt vārdus, kas izsaka pieaugušo, vienaudžu darbības bērnodārzā, tuvākajā apkārtnē.	Aktivizēt vārdus, kas izsaka darbības, ko veic pieaugušie bērnodārzā, mājās, tuvākajā apkārtnē.	veidu. Aktivizēt vārdus, kas izsaka darbības saistībā ar pieaugušo darbu, transporta kustību, darba norisēm dažādos gadalaikos.

Gramatiski pareizas runas veidošana.

Vingrināt : Gramatiski pareizi veidot pazīstamu vārdu locījumu un skaitļu formas; Saskaņot dzimti, skaitli, locījumu lietvārdos un īpašības vārdos; Saskaņot lietvārdus un prievārdus; Veidot vienkāršus teikumus, ja doti vārdi vai vārdu savienojumi. Rosināt vārdveidošanā, saklausīt runas kļūdas, labot tās.	Vingrināt veidot vienkāršus teikumus, ja dots teikuma priekšmets, izteicējs, dažādi teikuma locekļi. Attīstīt prasmi veidot saliktus teikumus no diviem vienkāršiem teikumiem ar sakārtojuma saikļiem un, bet. Vingrināt pareizi lietot viensk. daudzsk. Vingrināt veidot darbības vārda pavēles izteiksmi. Rosināt vārdveidošanā ar izskaņām un priedēkļiem.	Vingrināt īpašības vārdu salīdzināmo pakāpju veidošanu. Vingrināt salikteņu veidošanu. Vingrināt pareizi lietot prievārdus, kas biedrojas ar ģenitīvu. Vingrināt pareizi lietot darbības vārdus īstenības izteiksmē, pavēles izteiksmē. Rosināt veidot vienkāršus saliktus teikumus, ja doti teikuma locekļi. Vingrināt lietot saliktus sakārtotus teikumus, izmantojot īpašības vārdu salīdzināmās pakāpes, ar dažādiem sakārtojuma un pakārtojuma saikļiem.

Stāstīt mācīšana

Attīstīt prasmi klausīties, izprast un atbildēt uz jautājumiem par lasīto, stāstīto. Vingrināt atstāstīt īsus literārus darbus, atbildot uz jautājumiem. Vingrināt pastāstīt par lielo un individuālo attēlu saturu. Rosināt aprakstīt kolektīvi un individuāli rotaļlietas, darba rīkus.	Vingrināt atstāstīt pasakas un stāstus tuvu tekstam, ievērojot darbības secību un iesaistot dialogos. Rosināt pastāstīt par rotaļlietām. Vingrināt pastāvīgi pastāstīt par savu rotaļlietu. Rosināt stāstīt pēc lielejiem individuālajiem attēliem, ievērojot kompozīcijas elementus.	Rosināt atstāstīt tuvu tekstam literāros darbus, ievērojot darbības secību un teksta īpatnības, izmantojot tiešo runu. Rosināt stāstījumā ievērot Literāro tēlu raksturošanas kompozīciju, literāro t

Runas attīstīšanas līmeņu raksturojums [38]

3.1.tabula (Rudenī)

?Vārds	Saklausa katru skaņu vārd	Izrunā visas skaņas vārdā	Prot stāstīt	Prot klausīties
Kristiāna	○	○	●	○
Raivo	●	○	○	●
Dīāna	●	○	●	○
Gunita	○	●	●	●
Mārīte	●	○	●	○
Dainis	●	●	○	○
Ivars	○	○	○	●
Rihards	●	●	○	○
Andris	○	○	○	●
Ņikīta	○	●	○	○
Aleksandrs	○	○	●	●
Elizabete	●	○	○	○
Toms	○	●	○	○
Ilze	●	●	○	○
Andris	○	○	○	●
Daiga	○	○	●	○
Kristiāns	○	○	○	●
Ringolds	○	●	○	●
Ritvars	●	●	○	○
Zane	●	○	○	●
Evija	○	●	○	○
Kārlis	●	○	○	○
Kaspars	○	○	○	●
Inese	●	○	●	○

Rudenī vairāki bērni gandrīz nerunāja, vairākiem bija skaņu izrunas problēmas, bērni runāja īsām frāzēm, nepabeigtiem teikumiem. No visiem bērniem 6 meitenes un 3 zēni runāja labi un prata pastāstīt.

Lai veicinātu valodas attīstību ar bērniem tika turpināts strādāt, izmantojot iepriekšējā nodaļā minētās metodes, tātad rotaļas un spēles.

3,2, tabula (Pavasārī)

Vārds	Saklausa katru skaņu vārdā	Izrunā visas skaņas vārdā	Prot stāstīt	Prot klausīties
Kristiāna	•	•	•	○
Raivo	•	•	○	•
Diāna	•	○	•	○
Gunita	○	•	•	•
Mārīte	•	○	•	•
Dainis	•	•	•	
Ivars	○	○	•	•
Rihards	•	•	•	○
Andris	○	○	•	•
Ņikita	•	•	•	○
Aleksandrs	○	○	•	•
Elizabete	•	•	•	○
Toms		•	•	•
Ilze	•	•	○	○
Andris	○	○	•	•
Daiga	○	•	•	○
Kristiāns	○	○	○	•
Ringolds	○	•	•	•
Ritvars	•	•	○	•
Zane	•	•	○	•
Evija	○	•	○	•
Kārlis	•	•	○	○
Kaspars	○	•	•	•
Inese	•	○	•	○

○ Vēl ir jāstrādā valodas pilnveidē

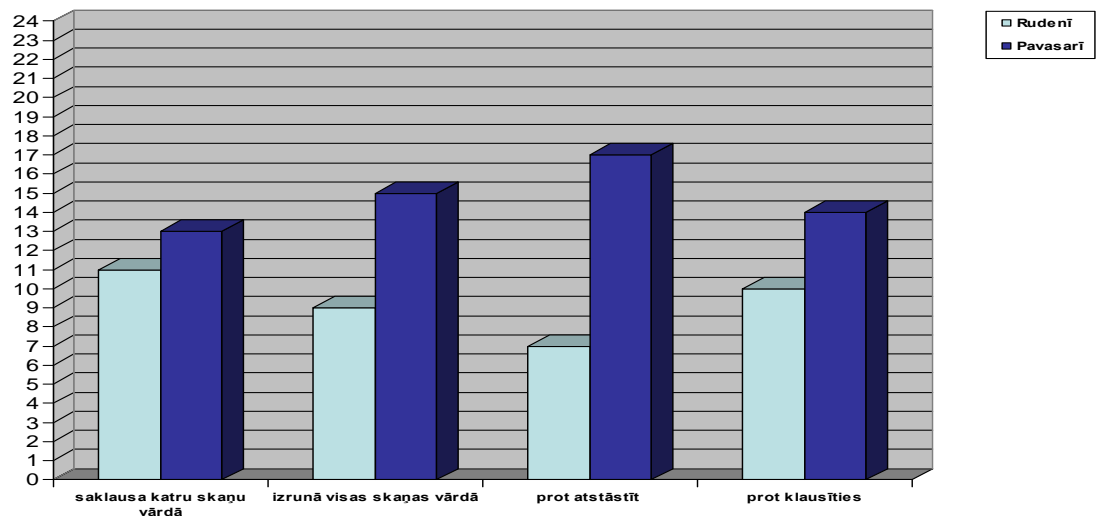
valoda ir pilnveidojusies

Apkopojot un salīdzinot bērnu prasmes, mēs varam secināt, ka izmantojot rotaļas un spēles apmācības procesā, regulāri tās pielietojot, bērnu prasmes ir pilnveidojušās. Attīstoties bērnu klausīšanās spējām, stāstīšanas spējām, izmantojot rotaļas (pielikums Nr.3) ,bērniem ir palikusi skaidrāka valodiņa, bērni skaidrāk izsaka skaņas un bērni ir iemācījušies klausīties, kas arī ir svarīgi bērnu valodas attīstībā.

Skolotājas vadībā daudzreiz atkārtojot vārdus, to izrunu un apspēlējot tos rotaļu veidā, bērniem ir radusies prasme un vēlme skaidrāk un pareizāk runāt, lai citi tos saprastu. Bērni savās rotaļās ir sākuši atdarināt skolotāju un tie, kuri ir drošāki uzņemas skolotājas lomu un mēģina citus mācīt. Šajās spēlēs iesistās arī tie bērni, kuriem vēl viss tik labi nepadodas.

Analizējot katra bērna veikumu pēc katra no nosauktajiem rādītājiem mācības uzsākot un pēc 4 mēnešiem, var secināt:

Uzsākot pētīšanu, bērni tikko sāk bērnudārza gaitas un daudziem no viņiem ir vājas runāt klausīties un stāstītprasmes, bet regulāri pielietojot spēles, rotaļas un arī izmantojot vingrinājumus artikulācijas aparāta attīstīšanai ikdienā pēc 4 mēnešu darba, bērni ir palikuši drošāki savās prasmēs, skaidrāk un pareizāk runā.

Salīdzinot rudenī un pavasarī fiksētos novērojumus, redzams, ka bērnu runa un valoda ir attīstījusies, uzlabojusies, pilnveidojusies.

Lai gūtu apstiprinājumu pētījumā izvirzītajai hipotēzei, ka bērna valoda pilnveidosies, ja aktīvi tiks izmantotas spēles un rotaļas, tika salīdzināti bērnu valodas pilnveides rezultāti novērojot un piefiksējot informāciju, par katru bērnu. Tika izveidotas anketas par katru bērnu un regulāri

tika atzīmēti bērnu sasniegumi (saklause katru skaņu vārdā, izrunā visas skaņas vārdā, prot stāstīt, prot klausīties, pielikums Nr. 4).

Ikdienā mēs plaši un aktīvi pielietojām dažādas spēles un rotaļas, pateicoties kurām valodiņa pamazām pilnveidojās (pielikums Nr1, Nr.3).

Kristiāna jau rudenī runāja diezgan labi, izrunāja gandrīz visas skaņas, grūtības bija ar šņāceņiem. Pēc aktīvas darbošanās nodarbībās, un pēc dažu vingrinājumu regulāras pielietošanas runas aparāta attīstīšanai, pavasarī bija redzams rezultāts. Meitene ir sākusi skaidrāk runāt.

Raivo rudenī bija grūtības ar skaņu izrunu, viņš jauca skaņas vietām un līdz ar to bija neskaidra izruna. Viņš ir ļoti uzmanīgs, nodarbībās piedalās ar lielu interesi cenšas pildīt visu, ko prasa audzinātāja un tāpēc ir arī labi rezultāti valodas attīstībā. Pavasarī viņš jau skaidri izrunā visas skaņas un nejauc to secību, kāda tā ir vārdā.

Diāna ir mazliet haotiska un ne vienmēr uzmanīga nodarbībās, attiecīgi nekāds liels progress nav saskatāms. Meitene ir ļoti aktīva, labprāt piedalās dažādās rotaļās interešu centros, bet nodarbībās vēro pa logu notiekošo.

Gunita piedalās nodarbībās ar lielu interesi un ir ļoti centīga, viņa ir no divvalodīgas ģimenes. Viņas valoda un izruna ir pilnveidojusies, kļuvusi pilnīgāka. Viņa domas izsaka īsos teikumos un cenšas gramatiski pareizi veidot pazīstamu vārdu locījumu un skaitļu formas..

Mārītei ar izrunu vēl joprojām ir grūtības, meitene bieži slimo un līdz ar to reti apmeklē nodarbības. Viņai tika ieteikts apmeklēt masāžas. Pateicoties masāžām ir uzlabojusies runa, bet vēl ir ļoti daudz jāstrādā. Viņa cenšas pareizi veidot teikumus un pielietot pareizu vārdu locījumu.

Dainis ļoti gudrs un zinātkārs puisītis. Piedaloties nodarbībās, ir kļuvis atvērtāks un ir sācis stāstīt, tiesa gan ļoti maz, bet tomēr tas jau ir rezultāts. Dainis ļoti nedroši un stāsta īsiem teikumiem. Viņš labprāt piedalās ārpus nodarbībām pārrunās ar grupas biedriem un arī ar audzinātāju

Ivaram ar izrunu ir grūtības, bet viņš prot klausīties un dara to ar interesi; ir sācis stāstīt un cenšas arī atstāstīt to, ko mēs lasām. Izmantojot vingrinājumus izrunas artikulācijai, ir uzlabojusies dažu vārdu izruna, bet vēl ir daudz jāstrādā. Viņš neprot pielietot pareizus vārdu locījumus.

Rihards runā ļoti labi, ir sācis stāstīt. Viņam ļoti patīk iesaistīties pārrunās, īpaši pastaigas laikā, pazīst arī jau burtus. Rihards ļoti tekoši un pareizi veido teikumus un vārdu locījumus pielieto pareizi.

Andrim ar izrunu ir grūtības, bet viņam ir vajadzīga arī logopēda palīdzība, mamma jau kādu laiku kopā ar Andri to apmeklē. Pēc logopēda ieteikuma viņi apmeklē arī masāžas. Nodarbībās viņš piedalās, bet ir ļoti pasīvs, sācis ir vairāk stāstīt, par to kur bija brīvdienās un ko viņš brīvdienās darīja. Nodarbībās cenšas atkārtot jaunus vārdus, bet skaidri izrunāt ir grūti.

Ņikita ir no divvalodīgas ģimenes, runā labi un izrunā arī visas skaņas tikai savā dzimtajā valodā. Ar latviešu valodu ir mazliet grūtības, jauc skaņas vietām un ar divskaņiem ir grūtības, bet uz pavasari ir redzams progress, bērns cenšas stāstīt. Nodarbībās piedalās, bet ne vienmēr ir uzmanīgs. Teikumus veido pareizi, cenšas veidot vienkāršus saliktus teikumus.

Aleksandrs ir no divvalodīgas ģimenes un runā ļoti maz, viņš vairāk klausās, cenšas stāstīt, ļoti īsām frāzēm, pat ne teikumiem. Ar izrunu ir grūtības, it īpaši ar divskaņiem. Nodarbībās ir diezgan pasīvs, vairāk interesē mašīnas.

Elizabete ir no divvalodīgas ģimenes, runā daudz, bet ne visai skaidri, ir grūtības ar divskaņiem un dažviet jauc skaņas vietām, pazīst burtus un labprāt ar tiem spēlējas brīvajā laikā. Sākusi stāstīt un cenšas to darīt veidojot īsus teikumus un ļoti pareizi pielieto vārdu locījumu un arī personu piederības vārdus.

Toms runā skaidri, nodarbībās piedalās ar lielu interesi, ir ļoti aktīvs. Ir iemācījies klausīties un arī pastāstīt dzirdēto. Ņemot vērā programmā paredzēto valodas attīstību pēc pakāpēm, zēnam nesagādā grūtības pareizi izteikties un pareizi veidot teikumus. Arī personu piederības vārdus pielieto pareizi.

Ilze ļoti gudra meitene labi runā saklausa visas skaņas arī burtus viņa pazīst, bet nodarbībās ir ļoti neuzmanīga. Runā pilniem teikumiem un pareizi, tikai personu piederības vārdus vēl jauc un ar locījumu ir grūtības (mans bikse, mans jaka).

Andris runā ar lielām grūtībām ir ļoti impulsīvs, straujš un neuzmanīgs. Nodarbībās piedalās īsu brīdi, viņa uzmanība ir ļoti nenoturīga, bet tomēr progress ir redzams. Viņš ir sācis skaut ko stāstīt, tiesa gan īsiem un nepilniem teikumiem. Ar pareizu vārdu locījumu arī ir grūtības.

Daigai ar izrunu ir labi, un arī stāstīt prot. Ņemot vērā programmā paredzēto, teikumus viņa veido gramatiski pareizi, tikai personu piederības vārdi dažreiz jūk. Vairāk interesē darboties ar lellēm nevis piedalīties nodarbībās.

Kristiāns nāk no divvalodīgas ģimenes, ir ļoti izklaidīgs, impulsīvs, bet patīk piedalīties literatūras nodarbībās un tas ir redzams, prot klausīties. Ar izrunu ir grūtības, vēl jāstrādā. Atbilstoši programmai paredzētajam, izsakās ļoti īsiem teikumiem, locījumus neatšķir.

Ringolds izrunā visas skaņas, ir palicis vēl uzmanīgāk un ar lielāku uzmanību piedalās nodarbībās, sācis ir stāstīt, izsakās ar īsiem nepaplašinātiem teikumiem. Vārdu piederību un locījumu teikumā veido pareizi.

Ritvars izrunā visas skaņas un arī saklausa tās, pazīst arī burtus. Iemācījies ir klausīties. Izsakās nepilniem teikumiem, ar stāstīšanu vēl ir grūtības. Neprot izteikt savu domu.

Zane ir no divvalodīgas ģimenes, ļoti gudra meitenīte, labi runā abās valodā, tikai grūtības bija ar šņāceņiem, un divskaņiem, bet piedaloties nodarbībās un regulāri pielietojot vingrinājumus artikulācijai, izruna ir uzlabojusies. Ar stāstīšanu nav tik viegli, ir vēl jāstrādā, nepadodas pareizi veidot teikumus.

Evija runā labi, bet ir uzmanības trūkums nodarbībās, līdz ar to nav nekādi lieli sasniegumi. Runā īsiem nepilniem teikumiem.

Kārlis rudenī runāja daudz, tikai ar izrunu bija grūtības. Bet piedaloties nodarbībās un pildot vingrinājumus, izruna ir uzlabojusies. Teikumus veido gramatiski pareizi, bet jūk locījumi un personu piederības vārdi.

Kaspars ļoti pasīvs bērns pēc rakstura, bet nodarbībās piedalās ar interesi un ir redzami arī sasniegumi, skaidrāk runā un ir sācis stāstīt gan par sevi, gan par saviem pārdzīvojumiem. Izsakās īsiem nepilniem teikumiem, locījumus un personu piederības vārdus pielieto pareizi.

Inese ļoti bieži slimo un reti apmeklē bērnudārzu, līdz ar to nekāds manāms progress pagaidām nav redzams.

Izanalizējot iegūtos bērnu valodas attīstības rādītājus rudenī un pavasarī, redzams, ka izmantojot rotaļas un spēles valodas attīstībai gan nodarbībās, gan ikdienas situācijās, iespējams panākt labus rezultātus valodas attīstības pilnveidošanā.

Salīdzinot vecāku sniegto informāciju par bērnu runātprasmi un valodas pilnveides rezultātiem, redzams, ka tajās ģimenēs, kur vecāki velta daudz laika rotaļām un kur tiek iesaistīti vecvecāki bērnu valodas pilnveidošanās ir augstāka.

Ievērojot bērnu attīstības īpatnības, pielietojot atbilstošas metodes un nodrošinot bērniem piemērotu vidi rotaļām, valodas attīstības process norit veiksmīgi.

Pirmsskolas skolotāji un ģimene ir cieši saistīti, un, jo labāks veidojas kontakts, jo labāku atbalstu saņem bērni.

Secinājumi

- Valoda ir svarīgs pasaules izzīņas process, bez kā personība nevar pilnvērtīgi attīstīties.
- Lai sekmīgi attīstītu bērnu valodu un runu, ir jāzina attiecīgā vecumposma valodas attīstības īpatnības.
- Svarīgākais priekšnoteikums sekmīgai valodas un runas apguvei ir emocionālā gaisotne – pozitīva saskarsme ar pieaugušo un citiem bērniem, pieaugušā vēlme kontaktēties ar bērnu.
- Bērnu valoda pirmsskolā tiek attīstīta gan nodarbībās, gan ārpusnodarbību laikā.
- Darbībā ar bērniem jāizmanto dažādas metodes, lai tās būtu daudzveidīgas un pastāvīgi ieinteresētu un rosinātu bērnus tālākai aktīvai izzīņas darbībai.
- pirmsskolā, gan bērnu ģimenēs. Bērnu valodas attīstībā jāiesaista vecāki, lai darbs būtu mērķtiecīgs un saskaņots gan

Izmantotā literatūra

1. M. Āboliņa Kā aug mūsu bērns. – R.: Datorzinību centrs, 1998.
2. L. Badaļjans „Neiropatoloģija”.-M., 1982.
3. B. Brice „Pirkstiņu rotaļas” Raka 2007
4. О. Белобрикина Диалектика развития самосознания в детском возрасте. С-П, 2006-309 стр.
5. V.R. Draviņa No pieciem mēnešiem līdz pieciem gadiem. – R.: Zvaigzne, 1992.
6. D. Dzintere, R. Boša „Rotaļspēles” Mācību apgāds NT Rīga 1997
7. I. Elnebiņa Pakāpieni bērna attīstībā. – R.: Latvijas organizācija „Glābiet bērnus”, 1992.
8. Es gribu iet skolā. Rokasgrāmata skolotājiem. – R.: Pirmsskolas izglītība.
9. Pedagoģijas terminu vārdnīca. – R.: Zvaigzne ABC, 2000.
10. Ģimenes enciklopēdija, 1. sējums. – R.: Galvenā enciklopēdijas redakcija
11. I. Hadaņonoka L. Hadaņonoka L. Staļģe R. Merirandere Sociālais pedagogs un bērns ar valodas sistēmas traucējumiem. – Apgāds Rasa ABC, 2002
12. K. Hansena, K. Kaufmane, S. Saifers „Bērncentrētu grupu veidošana /Soli pa solim: programma bērniem un vecākiem”. R- Sorosa fonds, 1998
13. Kronvalda rakstu izlase. A. Goba sakārtojumā – Militārās literatūras apgādes fonda izdevums
14. M. Kūle R. Kūlis Filosofija. R.: Zvaigzne ABC, 1998
15. V. Kalniņa Dz. Skrube Pirmsskolas vecuma bērnu valodas attīstības metodika. – R.: Zvaigzne, 1983.
16. Latviešu tautas dzīvesziņa. – LNNK, 1990.
17. D. Ļieģeniece, I. Nazarova Veseluma pieeja valodas apgūvē. – R.: RaKa, 1999.
18. D. Ļieģeniece Bērns pasaulē, pasule bērņā.-R: Zvaigzne 1992
19. A. Ļubļinska Bērnu psiholoģija. – R.: Zvaigzne, 1979.
20. Любина Г.А. Развитие речи дошкольников в общении. Мн. 1999
21. Mans Mazais „ēšana tas nozīmē arī runāšana” . 2003/5.
22. I. Miltiņa S.Pastare Pirmie soļi logopēdijā i daļa. – R.: 1997
23. I. Miltiņa S.Pastare Pirmie soļi logopēdijā I I daļa. – R.: 1997
24. O. Ņesterovs. Latviešu valodas mācīšanas metodika.- R: Zvaigzne, 1979- 61 lpp.
25. Pirmsskolas izglītības programma. SIA”Mācību Apgāds NT”
26. A. Ptičķina Kā mācīsim bērņus lasīt un rakstīt.- R: Zvaigzne ABC, 1997

27. I. Puškarevs A. Golubeva Bērna attīstība. – r.: Lielvārds, 1999
28. S. Rimma Sekmīgas mācīšanas noslēpumi. – R.: Jumava, 2000
29. I. M. Rubana Mācīties darot. – R.: RaKa, 2000
30. J.A.Students „Bērna, pusaudžaun jauniešu psiholoģija. – r;Autora izdevumā, 1935
31. G. Svence Attīstības psiholoģija. – R.: ZvaigzneABC, 1999
32. S. Tūbele Skolēna runas attīstības vērtēšana.- R: RaKa, 2002.
33. S. Tūbele A. Šteinberga Ievads speciālajā pedagogijā. – R.: RaKa, 2004
34. J. Udaļcova Didaktiskās spēles un rotaļas pirmsskolas vecuma bērnu mācīšanā un audzināšanā. R.: Zvaigzne ABC 1983
35. Ī. Vigotskis Domāšana un runa. – R.: EVE, 2000.
36. A. Vorobjovs Vispārīgā psiholoģija. – R.: Izglītības soļi, 2000.
37. I. Zaķe Logopēdiskās spēles un vingrinājumi. Rīga, 2000.

1. PIELIKUMS

Vingrinājumi skaņu izrunas veidošanai [24]

Visi šie vingrinājumi tiek pārvērsti interesantās spēlēs ar mūzikas pavadījumu.

Elpošanas vingrinājumi.

„Pīlīte peld”

Bērnam caur degunu jāievelk pietiekami daudz gaisa un, pūšot spēcīgu gaisa plūsmu caur muti, „jāliek peldēt” plastmasas pīlītei pa dīķi (ūdens bļodu)

„Pūciņa lido”

Bērnam ar kokteiļa salmiņa palīdzību jāpūš vates piciņa līdz noteiktam mērķim. Salīdzināšanai tiek iedota porolona bumbiņa, un bērnam jāpastāsta, ko bija vieglāk pūst un kāpēc.

„Ziepju burbuļi”

Tiek izmantoti divi kokteiļa salmiņi (tievs un resns). Bērnam ūdens glāzē gan ar vienu, gan otru salmiņu jāšaceļ „vēja brāzma” un jāsecina, ar kuru salmiņu to izdarīt bija vieglāk. Var izmantot arī īstos ziepju burbuļus.

„Vilciens”

Bērni stāv cits aiz cita, attēlojot vilcienu. Vilciena priekšgalā – „lokomatīve” (vadītājs). Visi bērni kopā ar rotaļas vadītāju ar darbībām un skaņām atdarina vilciena atiešanu: „Brau-cam, brau-cam”. Pakāpeniski vilciens paātrina gaitu. Pēc tam: „At-brau-cām, at-brau-cām”, un vilciena gaita kļūst lēnāka. „š-š-š”, lokomatīve izpūš gaisu.

„Dzimšanas dienas tirte”

Pieaugušais stāsta bērnam pasaku vai lūdz iedomāties, ka tiek nopūsta dzimšanas dienas tortes sveces (var arī iedezināt īstu sveci). Tās it kā jānopūš ar vienu elpas vilcienu no paliela atstatuma.

„Krāsainie baloni”

Pieaugušais piedāvā bērnam izvēlēties divus balonus un uzaicina tos piepūst, lai vēlāk tos uzdāvinātu māmiņai vai kādam draugam. Var dot iespēju bērnam pašam izvēlēties, kā balonus izmantot

Šos vingrinājumus mēs izmantojam koā ar kustībām un mūziku, tādējādi izveidojam kustību rotaļas mūzikas pavadījumā.

Vingrinājumi mēlei

„Lietutiņš”

Līsti, līsti, lietutiņ,

Lielām lāsēm,

Lai laukos labība

Līgot līgo!

Lai lopi laidarā

Lēkāt lēkā,

Lai labi ļaudis

Lepojas!

„Rāceņi”

Rīt raksim rāceņus,

Ruk, ruk, ruksīti!

Rīt raksim rāceņus.

Raibā rindā.

Ruksītis rāceņus

Rubinās.

„Darbi”

Dienā darāms

Daudz, daudz.

Daudzās dienās

Daudzi darbi.

Dziedādami,

Dancodami

Dižus darbus

Darām.

„Vilnīši”

Vēlu, vēlu vakarā

Vēlu vilnīši vizuļoja.

Vēl vilnīši vizuļoja

Ventā vēlu vakarā.

Vēl vilnīši vizināja

Vizbulīšu vainadziņu.

„Tik – tak”

Bēna mēles gals stingrs un spics. Pieaugušais skaita vārdus „tik – tak”, atdarinot pulksteņa tikškus. Bēnam noteiktā ritmā jāpārvieto mēles gals no viena lūpu kaktiņa uz otru.

„Slotiņa”

Mēle kalpo kā „slotiņa”. Ar tās palīdzību bērns „izslauka” mutes iekšpusi, zobīņus dažādos virzienos, panākot mēles lokanību.

„Piena lakšana”

Bērns cenšas atdarināt kaķīša piena lakšanu. Mazākiem bērniem to var palūgt izdarīt pavisam reāli, secinot, cik viegli kaķītim „padzerties” bez krūzītes. Šis vingrinājums stiprina mēles muskulatūru un apkšžokļa kustīgumu.

„Ievārījums”

Bēnam uz virslūpas uzsmērē ievārījumu „ūsiņu” veidā un ar mēles galu vajag censties to nolaizīt.

Šos vingrinājumus mēs pārvēršam kustību rotaļās un bērbi labprāt atdarina pulsksteni, sloriņu kaķēnu vai nerātņu bērnu, kurš nepieklājīgi uzvedas pie galda.

Vingrinājumi lūpām

„Taurīte”

Lūpas izstiep uz priekšu iespējami tālu, vienlaicīgi izrunājot skaņas „tu – tū”, atdarina tautes skaņas. Mazākiem bērniem var izmantot rotaļu instrumentus.

„Stārķītis”

Strauji atplest starp zobiem sakniebtas lūpas, veidojot skaļus plakškus.

„Noturi”

Sakniebtās lūpās jānotur viegla pūciņa (vai neliela bumbiņa), kamēr pedagogs izskaita līdz trīs. Var lūgt arī bērnam turēt lūpās pūciņu tik ilgi, kamēr viņš pats noliks uz galda trīs priekšmetus (skaitamos kociņus). Jāievēro, ka, strādājot ar rokām, nedrīkst izmest pūciņu no mutes

„Zivtiņa”

Bērns atver muti, it kā atdarinot zivtiņu, kad tā elpo. Tādējādi tiek vingrināta lūpu muskulatūra. Pildot šo vingrinājumu, zobu rindas nedrīkst sakļauties.

Vingrinājumi balss saišu darbības attīstīšanai.

„Lelle saslimusi”:

Klusi bez skaņas izelpot, pēc tam izelpot, vaidot līdzīgi slimniekam. Ielpot tikai caur degunu. Vaidēt, balss skļumu iespējami pastiprinot un pēc tam pakāpeniski samazinot.

„Māmiņa guļ”

Klusi sēdēt, klusi izrunāt īsosun garos patskaņus. Pastiprināt balss skaļumu un pakāpeniski pāriet uz čukstēšanu.

Dūdot kā balodītim.

Dziedāt dažādas dziesmas bez vārdiem: ā – ā, m – m, u – ū, e – ē un tt.

Pūšanas vingrinājumi

„Piepūt balonu”

Bērniem izdala balonus un ļauj tos piepūst pēc iespējas lielākus.

Rotaļas dalībnieki stāv ciešā aplī un pūš „balonu” – noliekuši galvas uz leju, pūš taurēt saliktās dūrītēs (dūres tur vienu virs otras). Pirms katra pūtiens visi bērni atkāpjas soli atpakaļ, iztaisnojas, ievēl gaisu un pēc tam pieliekušies izrunā „f – f – f”, izpūšot gaisu savā „taurē”. Tā atkārto 2 vai 3 reizes.

Tad bērni, sadevušies rokās, virzās atpakaļ, paplašinot, un runā: „Pūties liels un paliec tāds, tikai neplīsti!” Kad bērni izrunā pēdējos vārdus, ir izveidojies liels aplis. Vadītājs, pieskaroties bērnu sadotajām rokām, saka: „Gaišs izplūsti!”. Visi bērni saskrien uz centru, izdvešot skaņas „t-s-s, t-s-s”. Pēc tam rotaļu sāk no jauna un atkārto vairākas reizes.

Skaņu automatizēšana

Vingrinājumi, kas ietver sevī maksimāli daudz konkrētu skaņu.

Si-si-si dziesmu dziedam visi, si-si-si šodien man ir viesi.

Su-su-su nesu pilnu masu, su-su-su pasaku es lasu.

Ra-ra-ra man ir lieli rati.

APTAUJAS JAUTĀJUMI

Cik daudz laika jūs pavadāt kopā ar savu bērnu?.....

.....
.....

Kādus pasākumus jūs kopā ar bērnu apmeklējat?.....

.....
.....

Vai jūs brīvajā laikā kopā ar savu bērnu lasāt grāmatas?.....

.....
.....

Vai kopā ar bērnu veidojat kādus rokdarbus?.....

.....
.....

3. PIELIKUMS

Rotaļas:[34]

„Padod un nosauc vārdā”

Sastāsimies aplī ar seju pret centru! Viens no spēlētājiem sāk spēli, pasviežot kādam pupu maisiņu vai mazu bumbiņu, nosaucot viņa vārdu.

Variants. Sauksim viens otru mīlināmā vārdā – Jančuks, Jānītis, Helēnīte.

„Āzītis sakņu dārzā”

Visi rotaļas dalībnieki nostājas aplī – „sakņu dārzā”. Katrs dalībnieks izvēlas sev kādas saknes nosaukumu, piemēram, „burkāns”, „kāposts”, „biete” un tt.. Vienam rotaļas dalībniekam ir sasvītīts lakatiņš, kuru viņš met kādam no rotaļas dalībniekiem (piemēram „biete”) un saka: „Vakar āzis bija ticis sakņu dārzā un bija izbradājis biešu dobi”, „biete” sviež lakatiņu citam (piemēram kartupelim) un saka: „Bietes nebija izbradātas, tie bija burāni”. Savukārt burkāns aizbildinoties burkāns met lakatiņu nākošajam. Ja kāds kļūdās vai atkārtojas, jādod ķīla. Rotaļas dalībnieki nedrīkst sarunā iepīt vārdus „sakņu dārzā”. Ja to aizmirst, tad ķīlu saņēmējam izdodas savākt ķīlu.

„Kur to lieto?”

Rotaļas dalībnieki izvēlas vienu vadošo. Vadošais nostājas apļa vidū, izvēlas priekšmetu, par kura lietošanu jautā pārējiem: „Kur to lieto?, Ko ar to dara? Un tt.”. Kad ar izvēlēto priekšmetu visi savas domas izteikuši, ņem jaunu priekšmetu un turpina rotaļu. Tam, kurš tūlīt nevar atbildēt, kādam nolūkam nosaukto priekšmetu lieto, atbild nepareizi, vai arī atkārto to, ko kāds jau ir teicis, jādod ķīla.

„Kas skan”

Bērni nostājas ar muguru pret telpu. Rotaļas vadītājs ar kociņu piesit dažādiem priekšmetiem, kas pagatavoti no koka, plastmasas, metāla, stikla. Bērniem pēc skaņas jānosaka, kādi priekšmeti tika aiztikti. Kad bērni to ir pateikuši, tad piesitienus atkārto, visiem redzot, lai nākamo reizi zinātu pareizi pateikt.

„Ko ģērbsi?”

Bērni met viens otram bumbu. Pirmais bērns nosauc gadalaiku un vietu, kur viņš atrodas, piemēram, ziemā – uz slidkalniņu, vasarā – uz smilšu rotaļu laukumu. Tas, kurš saķer bumbu, nosauc apģērba gabalu, ko viņš ģērbs, piemēram, silto cepuri. Kas atkārti jau nosauktu lietu, dod ķīlu. Variants. Bumbas metējs nosauc apģērbu vai apavus, piemēram, gumijas zābaki, saķērājs gadalaiku – rudeni.

„Zvaniņš skan”

Bērni sastājas ciešā aplī! Viens no bērniem iet apla vidū. Aplī stāvētāji laiž zvaniņu pa loka ārpusi (sev aiz muguras) apkārt. Ievērojot to ka zvaniņu nedrīkst turēt aiz mēlītes!

Vidū stāvētājam ir jāuzmin, pie kā ir zvaniņš. Ja viņš uzmin pareizi, abi apmainās vietām.

4. PIELIKUMS

Vārds	Saklaus katru skaņu vārdā	Izrunā visas skaņas vārdā	Prot stāstīt	Prot klausīties
Kristiāna				
Raivo				
Diāna				
Gunita				
Mārīte				
Dainis				
Ivars				
Rihards				
Andris				
Ņikita				
Aleksandrs				
Elizabete				
Toms				
Ilze				
Antra				
Daiga				
Kristiāns				
Rjngolds				
Ritvars				
Zane				
Evija				
Kārlis				
Kaspars				
Inese				

Rekomendācijas un ieteikumi pedagogiem.

Vadoties no iepriekš iegūtās informācijas, tika izstrādāti ieteikumi un rekomendācijas pirmsskolas vecuma bērnu skolotājiem un vecākiem.

Veicot un analizējot novērojumus tika izdarīti secinājumi par:

- Katra bērna reālo attīstības līmeni, kurš pirmsskolas vecumā ir jāskata ciešā saistībā ar bērna kognitīvo, emocionālo, gribas attīstību un viņa fizisko labsajūtu.
- Izprasti katra bērna vajadzības turpmākajā apmācībā, secināts, ka valodas attīstīšana pirmajā mirklī liekas ļoti vienkārša, tomēr pirmsskolas vecuma bērni to izpildīt spēj tikai pedagoga vadībā sistemātiskas un mērķtiecīgas mācīšanas rezultātā.
- Noskaidrots katra bērna mācīšanas stils un iemīļotākās pieejas mācoties. Secināts, ka pirmsskolas vecumā visefektīvākā ir praktiskā – rotaļu metode un spēles. Tādējādi pedagogs var plānot mācību saturu, redzēt izaugsmi, izlemt, kā turpmāk un ar kādiem paņēmieniem veicināt bērnu attīstību.
- Secināts, ka bērniem ir šādas grūtības: nav noturīga uzmanība, nav pilnībā attīstīta koordinācija, bērni pilnīgi neizprot skolotājas teikto, bet jau ceturtā darba mēneša beigās valoda kļuvusi skaidrāka izteiksmīgāka.

Novērošanas tabulā ietvertā informācija tika izmantota:

- Lai vecākiem parādītu pašreizējo bērna attīstību un dotu padomu, kā turpmāk veicināt sava bērna attīstību un uzlabot izrunu.
- Lai pedagogi izstrādātu nodarbību plānus turpmākajam darbam ar bērniem un lai informētu pedagogus, kuri turpmāk strādās ar šiem bērniem.
- Lai individualizētu katra bērna mācīšanās pieredzi.

Ir svarīgi zināt un pamanīt bērna neierobežotās izteiksmes vēlmes viņa dabiskajā sazināšanās veidā un izmantot to kā tiltu uz sarunāšanos un vienlaikus arī kā izrunas attīstības motivāciju.

Lai veicinātu valodas un izrunas attīstību nepieciešams:

- Organizēt rotaļas un vingrinājumus izrunas attīstībai.
- Vingrināt bērnus darboties ar priekšmetiem, apgūt dažādas iemaņas (uzvēršanā, caurvēršanā, skrūvēšanā, pogāšanā, iespraušanā – vienu otrā, locīšanā).
- Rosināt spēlēt rotaļas saistībā ar ritmisku runu.
- Attīstīt pirkstu sīko muskulatūru un taustes sajūtas rotaļās ar smiltīm, ūdeni, mīklu.

- Veikt vingrinājumus , kas attīsta mēles darbību.
- Veikt vingrinājumus, kas attīsta lūpas.
- Vingrināties pareizi elpot.
- Vingrināties pūst dažādus priekšmetus pielietojot dažādas spēka pakāpes.
- Mudināt bērnus pēc iespējas vairāk stāstīt, runāt.
- Vingrināt orientēties telpā un plaknē virzienā no sevis (pa labi, pa kreisi, augšā, lejā, vidū).

Jebkuram bērnam sākot mācības , nav viegli apgūt jaunas iemaņas. Lielākā māksla vecākiem un pirmsskolas skolotājiem ir radīt pozitīvu emocionālo fonu. Bērns vislabāk apgūst to darbību, pret kuru viņam ir pozitīvas emocijas.

Pirms skolas gaitu sākšanas būtu nopietni jāstrādā tieši pie valodas attīstības un izrunas. Jo ar valodu ir saistīta arī rakstīšanas prasme, lasīšana un ja bērnam ir kāda aizture ar valodu, tad var rasties arī sarežģījumi ar lasīšanu un rakstīšanu, protams ne vienmēr tas tā notiek, bet tās lietas ir savstarpēji saistītas.

Papildus izrunai un valodas attīstībai bērns ir jā māca rakstīt, jāļauj bērnam pašam izvēlēties, kā ērtāk turēt zīmuli. Mācot burtus, ļoti svarīgi ne tikai redzēt, bet arī sataustīt, apvilkt, izveidot no aukliņām, izlocīt no stieplītēm, sameklēt mācīto burtu pēc taustes.

Teksta izrunāšana vienlaikus ar kustībām rada virkni priekšrocību bērniem, jo viņu runa ritmizējas ar kustībām, tāpēc pedagogam nepieciešams:

- Saskaņot roku kustību rotaļas un vingrinājumus ar runu:
- Paaugstināt bērna interesi par līdzīgiem vingrinājumiem, pārvērst tos aizraujošās rotaļās.

Rotaļas ar roku kustībām un ritmu palīdz skaidrāk izrunāt vārdus, palielina bērnu interesi un atvieglo valodas apgūšanu.

Diplomdarbs „Spēles un rotaļas 3 – 4 gadus vecu bērnu valodas attīstības līdzeklis pirmsskolā.”
Izstrādāts LU PPF Pedagoģijas nodaļā.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantojot tikai tajā norādītie avoti un
iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Janīna Ruska _____
paraksts un datums

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai
Vadītāja: prof.dr.paed. R. I. Kaņepēja _____
paraksts un datums

Darbs iesniegts Pedagoģijas nodaļā
Vec. Lietvede _____
Vārds, uzvārds, paraksts, datums

Darbs aizstāvēts diplomdarba pārbaudījumu komisijas sēdē
Datums un protokola Nr. _____
Vērtējums: _____
Komisijas sekretāre:

